

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

ФОРМУВАННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

**Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 2 курсу, групи 608
спеціальності 012 «Дошкільна
освіта»
Ліска Н.В.
Керівник: проф. **Олійник М. І.**

До захисту допущено:
Протокол засідання кафедри № _____
від «_____» _____ 2023 р.
зав. кафедри _____ проф. Олійник М. І.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	8
1.1. Соціальна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі: сутність та структура.....	8
1.2. Особливості соціальної готовності в дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі.....	18
1.3. Педагогічні умови формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.....	25
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ.....	33
2.1. Програма та методи експериментального дослідження рівня соціальної готовності до навчання в школі.....	33
2.2. Критерії, показники та результати діагностики рівнів сформованості у дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.....	40
2.3. Розробка та апробація експериментальної програми «Я майбутній школяр» формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.....	48
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Домінуючим пріоритетом у сучасній соціокультурній ситуації є соціалізація особистості у результаті її соціально-особистісного розвитку, виховання та досягнення форми соціальної компетентності. Це дає дитині право на активне перетворення власного життя та оточення, свободу вибору дитиною своєї форми життєдіяльності.

Діджиталізація сучасних освітніх закладів, інноваційні процеси та реформування в освіті зумовлюють необхідність розв'язання багатьох соціально-педагогічних завдань, серед яких - перехід дітей із ЗДО до навчання у школі. Зміни в освіті вимагають нових підходів у вирішенні питань наступності й перспективності взаємодії дошкільної та початкової освіти, де забезпечення шкільної зрілості дитини стає одним з головних завдань закладу дошкільної освіти.

На суб'єктності учіння, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми, в якій взаємодія дітей є однією з ключових в організації освітнього процесу наголошено й у Концепції Нової української школи [63, с.10]. Тому в роботі закладів дошкільної освіти суттєво зростає значення формування соціальної готовності дітей до навчання в школі, здатності до взаємодії з іншими.

Дитинство, яке є найважливішим етапом у житті кожної людини, її розвитку й особистісному становленні, значною мірою пов'язано з освітою. Готовність дитини до систематичного навчання є підґрунтям, від якого залежать її подальші успіхи в навчальній діяльності, здатність до довільної діяльності, самодостатність та самопочуття, яке значною мірою впливає на її психічне та соматичне здоров'я.

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено: «Підготовка дітей до школи має відповідати вимогам та критеріям оцінки дошкільної зрілості дитини. Така підготовка передбачає фізичний, емоційний, пізнавальний і особистісний розвиток дитини, готовність до взаємодії з

довколишнім світом, розвиток специфічних видів діяльності дошкільників, які є фундаментальними для дошкільного дитинства та визначають і забезпечують адаптацію дитини до нового соціального статусу – школяра» [38, с. 5].

У психолого-педагогічних дослідженнях розглядаються питання спеціальної та загальної психологічної готовності дитини до школи. На думку вчених, одним з компонентів психологічної готовності дошкільника до майбутнього навчання, є соціальна готовність, яка виражається в мотивах навчання, у позитивному ставленні дітей до школи, до вчителя, до майбутніх шкільних обов'язків, до нового статусу школяра та в здатності свідомо керувати своєю поведінкою. Високий рівень інтелектуального розвитку дітей не завжди збігається з їх соціальною готовністю до школи. У дітей може бути не сформовано позитивне ставлення до нового способу життя, майбутніх змін умов, правил, вимог, що є показником ставлення до школи.

Шкільне життя включає в себе участь дитини в різних спільнотах, вступ у різноманітні контакти, зв'язки та відносини і підтримування їх. Перш за все, це спільнота класу. Дитина повинна бути готова до того, що не зможе більше слідувати тільки своїм бажанням та імпульсам, а слідувати правилам поведінки у шкільному колективі. Від відносин в класному співтоваристві багато в чому залежить, наскільки дитина зможе успішно сприймати навчальний досвід, тобто отримувати з нього користь для свого розвитку.

Проблемою пошуку критеріїв готовності та розробки оптимальних шляхів підготовки до шкільного навчання займалися численні педагоги, психологи та фізіологи: Н. Бібик, А. Богуш, Л. Божович, М. Вашуленко, А. Венгер, Н. Гавриш, Д. Ельконін, А. Запорожець, О. Кононко, А. Леонт'єв, Л. Пироженко, А. Пишкало, З. Плохій, К. Прищепа, А. Середницька, Г. Суворова та ін. Важливе значення в їх працях надається соціальному компоненту готовності дітей до навчання в школи, їх

здатності до взаємодії в навчальній діяльності, успішній адаптації до нових умов, реалізації потреб у новій соціальній ситуації розвитку, можливостей зміни провідної діяльності з ігрової на навчально-пізнавальну. Однак у дослідженнях недостатньо розкриті педагогічні умови формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі, що обумовлює необхідність подальших наукових пошуків.

Виходячи з актуальності, соціальної значимості та недостатньої розробки проблеми як в теоретичному так і в практичному аспектах ми обрали тему магістерського дослідження «Формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі»

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.

Об'єкт дослідження: процес формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методичні засади формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі;
2. Обґрунтувати педагогічні умови формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі;
3. Визначити критерії, показники та провести діагностику й аналіз рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі;
4. Розробити та апробувати експериментальну авторську програму формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.

Гіпотеза дослідження ми припускаємо, що формування соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі буде успішним при дотриманні таких педагогічних умов:

1. Створення педагогічних умов перспективності формування соціальної готовності до навчання.
2. Формування внутрішньої позиції школяра.
3. Формування позаситуативно-особистісного спілкування з дорослим, що сприяє формуванню соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі.
4. Організація спеціальних розвиваючих занять, спрямованих на формування соціальної готовності до навчання в школі.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення, що дало змогу розкрити стан розробки проблеми дослідження, уточнити зміст, структуру та особливості формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі; *емпіричні:* вивчення педагогічного досвіду, спостереження, анкетування, тестування; *методи обробки результатів дослідження:* кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Експериментальна база дослідження. Дослідна експериментальна робота проводилася в Косівському ЦРД №1 «Зірочка». У дослідженні брали участь 36 дітей старшого дошкільного віку.

Наукова новизна й теоретичне значення дослідження: уточнено сутність понять «соціальна готовність», «соціальна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі», систематизовано теоретичні підходи до розв'язання проблеми формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі; обґрунтовано педагогічні умови формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі; визначено критерії, показники та дана якісна характеристика рівнів сформованості в

дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.

Практичне значення дослідження: проведено діагностику та аналіз рівня сформованості в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі, що дало змогу виявити проблеми в організації процесу її формування; розроблено експериментальну програму формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі; запропоновано розробки занять з дітьми, поради батькам, які можуть бути використані студентами-практикантами та вихователями при організації освітнього процесу в ЗДО.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається з вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи становить 75 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.2. Соціальна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі: сутність та структура

Однією з найважливіших проблем сучасної дошкільної педагогіки і психології, а також практики роботи в закладі дошкільної освіти є підготовка дитини до шкільного навчання. Початок навчання в школі – закономірний етап життєвого шляху кожної дитини: дошкільник, який досяг певного віку, повинен піти до школи. З цього моменту його життя суттєво змінюється: новий розпорядок дня, нові моделі спілкування, новий соціальний статус, жорсткіші вимоги до поведінки, а також посилюється відповідальність.

Сучасна школа завжди розраховує на те, що діти приходять в перший клас з достатнім рівнем знань, а головне – з розвиненим сприйняттям і мисленням, що дозволяє систематично спостерігати досліджувані предмети й явища, виділяти в них істотні особливості, міркувати та робити висновки. Це пред'являє певні вимоги до рівня підготовки дитини дошкільного віку до навчання в школі.

Слід зазначити, що проблема готовності дітей до шкільного навчання у психолого-педагогічній науці є займає давно. Історики відзначають, що вчені ще з античних часів приділяли величезну увагу вихованню і навчанню дітей від яких залежить становлення особистості людини.

Свого часу ще Я. Коменський позначив її в «настанові до материнської школи», де повинні були закладатися основи фізичного, морального й розумового розвитку дітей. В області розумового виховання Я. Коменський ставив перед «материнською школою» завдання сприяти накопиченню дітьми за допомогою органів почуттів великого запасу конкретних уявлень про навколишній світ, розвивати їх

мислення і мову з тим, щоб підготувати їх до подальшого систематичного навчання у школі.

XX століття 50-60-ті роки були відзначені підвищенням інтересу держави й громадськості до питань підготовки дітей до школи. Зростання мережі дошкільних установ та перехід до масового навчання й зближення закладів дошкільної освіти зі школою обумовили переоцінку якості підготовки дітей до шкільного навчання. У зв'язку з цим починають активно вивчатися причини неуспішності учнів, відставання в навчанні. Розкривається ряд істотних прорахунків у підготовці до школи: недостатня підготовленість дітей до навчальної діяльності, нерозвинена здатність до управління поведінкою, невміння діяти за програмою дорослого, слабка інтелектуальна активність. Все це сприяло поглибленню інтересу до вивчення питань підготовки дітей до шкільного навчання [36, с.116].

Одним з перших, хто ввів в науку поняття «готовність до школи» був психолог А. Леонтьєв, який у 1948 році запропонував позначати поняттям «готовність до шкільного навчання» здатність дитини до успішного переходу від системи дошкільної до початкової шкільної освіти. Найбільш істотним компонентом готовності він вважав здатність керувати своєю поведінкою.

Це ж положення в своїх дослідженнях стверджувала українська вчена В. Котирло вона довела, що у дітей дошкільного віку є передумови для формування вольової готовності. Характерною рисою цього періоду є здатність до підпорядкування мотивів своєї поведінки. Це дає можливість дитині керувати своєю поведінкою, яка необхідна для того, щоб включатися у спільну діяльність, приймати систему вимог, яку ставить школа і зокрема вчитель. Довільність поведінки є одним з найважливіших показників готовності до навчання в школі [42].

У свою чергу Л. Божович відзначала необхідність сформованості такого новоутворення, як «внутрішня позиція школяра». Більше того, на

її думку, цей показник є основним критерієм готовності дитини до школи, що полегшує його навчання. Важливим елементом у структурі готовності дитини до школи Л. Божович вважала достатній рівень розвитку мотиваційної сфери дошкільника, мотивів, які спонукають до навчальної діяльності. Йдеться про пізнавальні інтереси школяра, потреби в інтелектуальній активності в оволодінні вміннями, знаннями і навичками, а також мотиви, пов'язані з «потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці й схваленні, з бажанням учня зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин» [9, с. 23-24].

Аналіз сутності поняття «готовність до навчання в школі», варіанти якого представлено в психолого-педагогічній літературі нами узагальнено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Сутність поняття «готовність до навчання в школі»

№	Автор	Визначення сутності поняття «готовність до навчання в школі»
1	Б. Андрієвський [3]	- система педагогічних заходів, спрямованих на загальний розвиток дитини, створення умов для формування основ загальних умінь та навичок, що забезпечили б їй успішну навчальну діяльність у майбутньому [3].
2	Л. Венгер [12, с.96]	- певний набір знань і умінь, в якому повинні бути присутніми всі інші елементи, хоча рівень їх розвитку може бути різний. Складовими цього набору, перш за все, є мотивація, Соціальна або особистісна готовність, в яку входять «внутрішня позиція школяра», вольова та інтелектуальна готовність [12, с. 96].

Продовження таблиці 1.1

№	Автор	Визначення сутності поняття «готовність до навчання в школі»
3	Л. Іщенко [32]	- психологічний, емоційний, етично-вольовий та фізичний розвиток дитини, який забезпечує її легку адаптацію до нового етапу життя; це усунення (або хоча б суттєве зниження) негативного впливу на здоров'я й емоційне благополуччя школяра труднощів переходу до нових умов життя, соціальних відносин і нового виду провідної діяльності [32].
4	Н. Гуткіна [22]	- достатній рівень психічного розвитку дошкільника для освоєння шкільної навчальної програми в умовах системи навчання в групі однолітків [22].
5	Н. Степанова [75]	- комплекс, що охоплює всі сфери життя дитини і визначається біологічними, психологічними, соціальними критеріями [75].
6	В. Мухіна [60]	- бажання і усвідомлення необхідності вчитися, що виникає в результаті соціального дозрівання дитини, появи у нього внутрішніх протиріч, що задають мотивацію до навчальної діяльності [60].
7	І. Корякіна [41]	- готовність до школи є своєрідним підсумком та якісним показником досягнень розвитку дитини в дошкільні роки в умовах виховання і навчання в дошкільному навчальному закладі та в сім'ї [41]
8	І. Любарська [54]	- важливий підсумок виховання та навчання дошкільників у дошкільному навчальному закладі і сім'ї [54]
9	Д. Ельконін [30, с. 287]	- сформованість передумов до навчальної діяльності: вміння дитини орієнтуватися на систему правил в роботі, вміння слухати і виконувати інструкції дорослого, вміння працювати за зразком [30, с. 287].

Таким чином узагальнюючи різні позиції ми даємо таке авторське визначення готовності дитини дошкільного віку до навчання в школі. Готовність дитини дошкільного віку до навчання в школі – це сформована система властивостей та якостей дитини, яка забезпечує її здатність до взаємодії з іншим, адаптацію до нового статусу школяра та можливостей зміни провідної діяльності з ігрової на навчально-пізнавальну.

Найбільш повно поняття готовності до шкільного навчання на нашу думку, розкрито у Л. Божович, яка розглядає готовність як складову з декількох пов'язаних між собою психічних функцій.

З проблемою готовності дітей дошкільного віку до навчання в школі пов'язано визначення цілей і принципів виховання і навчання в ЗДО. Необхідним є створення умов для загального розвитку дитини, її пізнавальної активності, розвитку творчих здібностей й самостійності, а також фізичного розвитку та зміцнення здоров'я майбутнього першокласника.

Успішність на початку навчання в школі, а також особливості адаптації дитини в цей період, багато в чому залежить від того, в якій мірі будуть враховані віково-психологічні та індивідуальні особливості дітей дошкільного віку.

Як вказував А. Запорожець готовність до школи являє собою цілісну систему властивостей і якостей, що характеризують досягнення дитиною нової, більш високої стадії загального фізичного, розумового, морального та естетичного розвитку [28, с. 25].

У психолого-педагогічній літературі проблема підготовки дітей дошкільного віку до навчання в школі розглядається в різних аспектах.

Особливий інтерес представляють психологічні дослідження Я. Йірасека, А. Керна, С. Штребела та ін. На думку цих авторів, майбутній першокласник повинен володіти «шкільною зрілістю», тобто бути підготовлений в розумовому, емоційному і соціальному відношеннях. До

розумової області вони відносили здатність дитини до диференційованого сприйняття, довірливої уваги, аналітичного мислення. Під емоційною зрілістю вони розуміли емоційну стійкість і майже повну відсутність імпульсивних реакцій дитини [40, с. 9].

У зарубіжній літературі часто ототожнюються поняття «готовність» і «зрілість». Готовність до шкільного навчання вважають функцією даного вікового періоду. Тобто дитина, яка досягла певного віку, вже вважається готовою до школи. Однак, дослідники, такі як Д. Озубел, вважають готовність до школи функцією не віку, а поведінки, пояснюючи це тим, що в одному і тому ж віці діти відмінні за темпом дозрівання, а також мають різний соціальний досвід. При цьому, з метою поступового вирівнювання рівня розвитку всіх дітей він пропонує внесення необхідних змін до шкільної програми [1, с. 66].

У 1965 році американські психологи Ф. Ілг і Л. Еймс провели дослідження з виявлення параметрів готовності до навчання. В результаті виникла ціла система завдань для дітей, при проходженні яких можна було визначити рівень готовності дитини до шкільного навчання [67, с. 61]. Автори пропонують також підтверджувати необхідний рівень готовності до шкільного навчання шляхом численних тренувань поза школою.

У наукових працях педагогів і психологів таких як Л. Божович, А. Венгер, А. Маркова, Н. Салміна, Л. Фрідман, Л. Цеханська та ін., зроблений аналіз необхідних знань, навичок і умінь дитини при переході із ЗДО в школу, розглядаються питання диференційованого підходу при підготовці дітей до школи, методики визначення готовності, а також, шляхи корекції негативних результатів, психологічних труднощів й рекомендації по роботі з дітьми та їх батьками.

В рамках вирішення завдання всебічної підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі, традиційно виділяють кілька аспектів, серед них одною з основних є психологічна готовність, яка

визначається розвитком особистості дитини й рівнем сформованості його пізнавальних процесів. При цьому психологічну готовність «слід розуміти не як психологічну підготовку до існуючих традиційних форм навчання й життя, а як наявність передумов та джерел до майбутньої навчальної діяльності» [76, с. 59].

Підаючи аналізу компоненти готовності до школи, багато дослідників пропонують розглядати в якості критеріїв показники психічного розвитку, зокрема, такі як:

- розвиток довільного мислення і досягнення певного рівня і форм комунікації дитини з оточуючими (М. Лісіна) [51];
- сукупність знань, умінь і навичок у поєднанні з наявністю різних психічних якостей, необхідних дитині для початкової пізнавальної діяльності (В. Котирло) [42];
- певний рівень мотиваційного розвитку дитини, що включає пізнавальні та соціальні мотиви вчення, достатній розвиток довільної поведінки та інтелектуальної сфери (Л. Божович) [8];
- розвиток інтелектуальних процесів (розумових дій), оволодіння способами диференціації та узагальнення об'єктів навколишнього світу (Л. Виготський) [13].

При цьому основна увага приділяється рівню розумового розвитку дитини.

Крім того, досліджувані новоутворення й зміни в психіці дитини, утворюють основу для психологічної готовності до шкільного навчання: певний рівень розвитку пізнавальних інтересів, бажання вчитися, готовність до зміни соціальної позиції.

У сучасній науці не існує єдиного та чіткого визначення поняття «готовності», або «шкільної зрілості». Так, більшість психологів та педагогів розглядають готовність дітей до шкільного навчання з позицій формування їх інтелектуальної готовності до навчання, яка забезпечує

повноцінну адаптацію дітей до школи (Ю. Карпов, А. Запорожець, Т. Яковлєва, П. Гальперін, Т. Тарунтаєва).

Значний внесок теоретичної розробки цієї проблеми відображені в роботах Л. Божович, Л. Венгера, Н. Веракси, Л. Виготського, А. Запорожця, Є. Смирнової, Д. Ельконіна і багатьох інших вітчизняних психологів і педагогів.

Л. Божович виділяє кілька параметрів психічного розвитку дитини, які найбільш значно впливають на успішність навчання в школі, а також відзначає високий рівень розвитку інтелектуальної сфери і необхідність вироблення довільної поведінки. Найважливішим у психологічній готовності дитини до школи вона вважала формування мотивації. Автор виділяє дві групи мотивів учіння:

1) широкі соціальні мотиви вчення, або мотиви, пов'язані «з потребами дитини в спілкуванні з іншими людьми, в їх оцінці і схваленні та з бажаннями учня зайняти певне місце в системі доступних йому суспільних відносин»;

2) мотиви, які пов'язані безпосередньо з навчальною діяльністю, або «пізнавальні інтереси дітей, потреби в інтелектуальній активності і в оволодінні новими вміннями, навичками і знаннями» [8, с. 23].

З початком навчання дитини в школі відбувається зміна провідної діяльності: до початку шкільного навчання провідна діяльність була гра, а з вступом до школи – навчальна діяльність. У зв'язку з цим, у дитини повинні бути сформовані початкові вміння в області навчальної діяльності (увага не до результату, а до самого способу виконання навчальних завдань, самоконтроль, певний темп роботи і т.д.). А тому важливу роль відіграє те, як педагоги і сім'я готують дитину до шкільного навчання, чи враховуються при цьому його вікові можливості, індивідуальні особливості характеру і статі.

Одним з головних питань, є співвідношення навчання та розвитку дітей. Простежуються три основні напрямки у ставленні до цього питання.

1. Про незалежність процесів розвитку і навчання говорив Ж. Піаже, тобто навчання розглядається як процес, що не бере участі в дитячому розвитку та не впливає на нього. Навчання спирається на розвиток і в процесі навчання використовуються ті досягнення дитини, яких вона досягла у своєму розвитку. Прихильники цієї точки зору вважають, що розвиток дитини має пройти певні цикли до того, як почнеться цілеспрямоване навчання [16, с. 196].

2. У. Джеймс, І. Торндайк американські психологи допускали, що розвиток в певному дошкільному віці тільки задає рамки для навчання, а кожен крок у навчанні відповідає кроку в розвитку.

3. Навчання веде за собою розвиток – так вважав Л. Виготський і його послідовники. Процес навчання визначається не тільки як придбання навичок, але і як інтелектуальна діяльність, яка спрямована на виявлення і перенесення принципів вирішення завдання на всі подібні. Таким чином, навчаючись, дитина просувається в своєму розвитку. Навчання і розвиток відбуваються не синхронно, процес розвитку випереджає навчання [52, с. 34].

Соціальна готовність має складну структуру, що включає мотиваційну, емоційна, вольову, комунікативну готовність, довільність і саморегуляцію діяльності, внутрішню позицію школяра.

Соціальна готовність до навчання в школі має такі компоненти: когнітивний, емоційно-вольовий та поведінковий (див. рис. 1.1)

Така складна структура визначає труднощі вибору стратегії і методів розвитку соціальної готовності до школи. Також труднощі розвиваючої роботи визначаються специфікою психічного розвитку в дошкільному віці. Це пояснює необхідність вивчення педагогічних умов підготовки

дітей до школи і, зокрема, формування соціальної готовності до шкільного навчання.

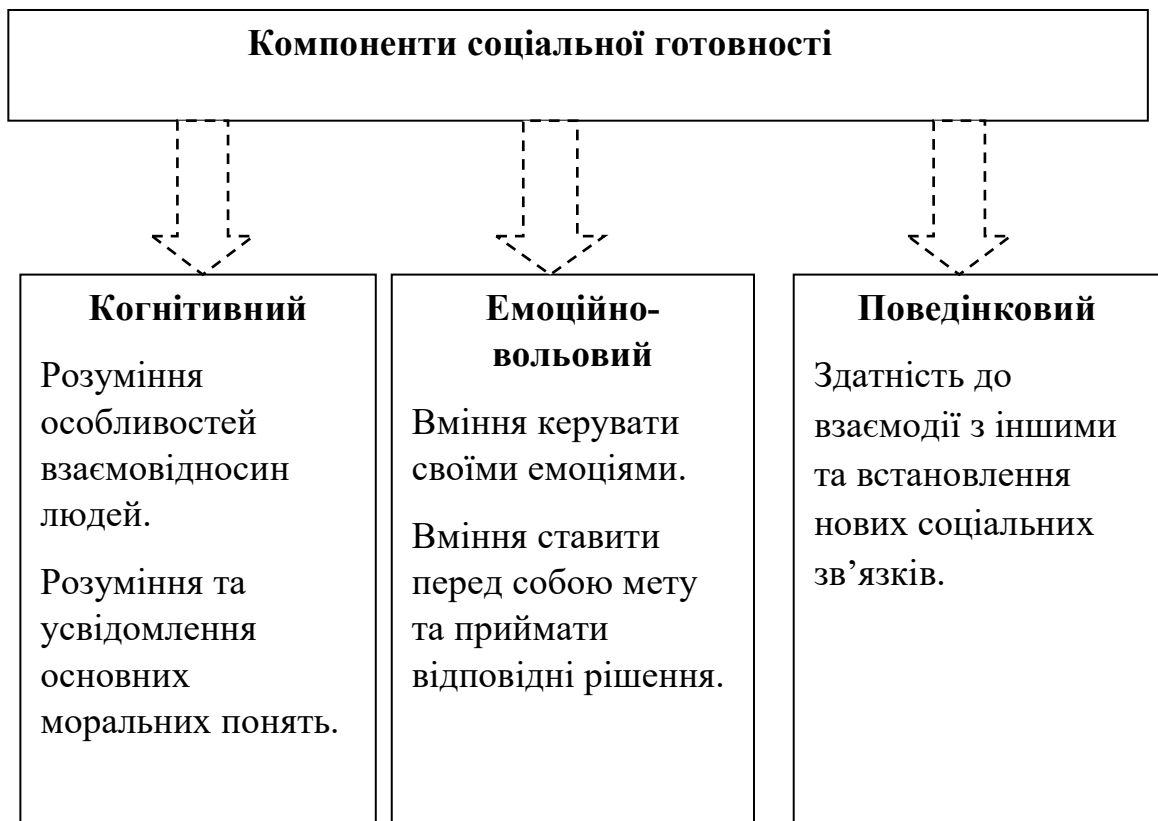

Рис. 1.1. Компоненти соціальної готовності

Таким чином, дослідження говорять про те, що готовність до шкільного навчання є складною внутрішньою системою дитини, яка зачіпає всі сторони дитячої психіки.

З нашої точки зору, готовність до шкільного навчання – це сформована система властивостей і якостей особистості, за допомогою якої дитина піднімається на більш високий щабель свого розвитку. Це період досягнення дітьми дошкільного віку певного рівня психофізіологічного, розумового, особистісного та емоційно-вольового розвитку, що дозволяє їм включитися в організовану навчальну діяльність.

1.2. Особливості соціальної готовності в дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі

Діти старшого дошкільного віку на етапі переходу до систематичного навчання проходять складний період розвитку та адаптації до нових умов навчання і виховання. І лише при його успішному здійсненні виникає можливість задоволення потреб і самореалізації. Крім того, дитина відчуває колосальне навантаження на емоційну сферу, стикаючись з новими, часто невідомими об'єктами та явищами, потрапляючи в нову ситуацію спілкування поза безпосереднім батьківським піклуванням.

Починаючи навчання в школі, дитина проходить період адаптації до нових умов навчання і виховання і лише при його успішному здійсненні виникає можливість задоволення актуальних потреб і самореалізації. Крім того оптимальна адаптація забезпечує відповідність психічної діяльності людини, її поведінковим реакціям на нові, ще досі невідомі обставини.

Відповідно до початку навчання в школі дитина повинна володіти достатнім рівнем розвитку адаптаційних можливостей, бути психологічно готовою до прийняття нової соціальної ситуації, усвідомлюючи її через призму власної особистості. Тобто займаючи суб'єктивну позицію.

Проблему формування суб'єктивної особистісної позиції дитини по відношенню до процесу навчання досліджували Л. Божович, В. Біблер, С. Курганов, Н. Непомняца, І. Семенов, на їхню думку, в основі успішного освоєння дитиною знань, способів, норм поведінки, відносин лежить особистісне прийняття, активне привласнення, прагнення до самостійного пошуку нового. Саме активне особистісне ставлення до дійсності, як показали дослідження, є одним з найголовніших підстав успішності навчальної, трудової та будь-якої іншої діяльності [8; 48].

Н. Непомняща вказує на те, що особливості особистісно-активного ставлення і здатності особистості до подолання обмежено-побутових уявлень виявляються найважливішим фактором успішності формування навчальної діяльності, визначають зону найближчого розвитку дитини. Проведені нею дослідження показали, чим більше у дитини розвинені такі якості, як особистісно-активне відношення до нового і здатність до подолання жорстко обмежених, «кінцевих» уявлень про себе, сформований достатній рівень узагальнення навчальної та особистісної інформації, тим вище успішність у навчальній діяльності [61].

Лише дитина, що сприймає себе як особистість, суб'єкт діяльності і досить вільна у виборі засобів і методів досягнення результату здатна до успішної подальшої реалізації та використання набутих знань, умінь і навичок. Г. Кравцов підкреслював, що напрямок руху розвитку особистості дитини до власної індивідуальності збігається з розширенням зони внутрішньої свободи, здатністю до свідомого управління своєю поведінкою [43].

М. Лісіна виділяє комунікативну готовність як основний компонент соціальної готовності. Вона особливо підкреслює, що ніколи діяльність дитини не здійснюється ізольовано від дорослого. Найважливішим новоутворенням старшого дошкільного віку М. Лісіна вважає появу позаситуативно-особистісного спілкування з дорослим. Дитина починає сприймати дорослого як вчителя і займати позицію учня, що особливо важливо для подальшого навчання в школі [51].

Є. Смірнова також розглядає переважання позаситуативно-особистісного спілкування з дорослим як показник комунікативної готовності до навчання в школі. Дорослий в цьому випадку виступає для дитини як джерело нових знань і шанобливого ставлення до дитини, а також як зразок поведінки і визначення критеріїв для дитини «правильності» власних поглядів. Позаситуативно-особистісне

спілкування сприяє продуктивній співпраці дитини з учителем і успішну передачу нового знання в процесі навчання [74].

Аналіз досліджень психологів дозволяють виділити компоненти особистості, які є основою формування соціальної або особистісної готовності до навчання.

По-перше, у дитини до старшого дошкільного віку повинні бути сформовані адекватні уявлення про базові складові своєї фізичної, психічної та соціальної сутності. Л. Виготський зазначав, що усвідомлення свого «Я» є вирішальним моментом у розвитку особистості [17].

По-друге, на початковому етапі діяльності дитина повинна припускати велику ймовірність успішності реалізації цієї діяльності, тобто емпірично або усвідомлено мати здатність виконати навчальне завдання або готовність долати виниклі при його реалізації труднощі. Така умова можливо при наявності досить високої самооцінки дитини і наявності досвіду у такому роді діяльності. Лише в цьому випадку важелем управління поведінки дитини може стати не тільки загроза покарання або бажання заохочення, а й здатність до позитивної самооцінки і прийнятті для нього нових, правильних поведінкових алгоритмів.

По-третє, для успішності виконання навчального завдання у дитини повинен бути сформований достатній рівень саморегуляції, або довільності.

Розглянемо зміст виділених компонентів соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. У психології самосвідомість розглядається як знання і в той же час, ставлення до себе як до певної особистості в єдності її духовної, фізичної і суспільної сторін.

Самооцінка і самосвідомість в даний час, об'єднуються представниками вітчизняних і зарубіжних психологічних шкіл Я – концепції, що включає в себе фізичну, психічну і соціальну складові.

Уявлення про себе формуються в процесі розвитку, шляхом аналізу зовнішніх і внутрішніх джерел інформації, їх узагальненням і умовним прийняттям або відкиданням отриманих даних. Усвідомлення своїх індивідуальних особливостей, а особливо сильних сторін особистості і наявність елементарних навичок корекції фізичного і психічного стану, може стати основою гнучкої навчальної та соціальної поведінки дитини. Окремі положення такої позиції також прослідковуються і в роботах Б. Ананьєва, С. Пантілеєва, Н. Сарджеваладзе [64].

Серед багатьох закономірностей процесу вчення слід виділити провідну, – вказує М. Матюхіна – перехід від неусвідомлених, некерованих форм діяльності до усвідомлених, керованих, що передбачають не тільки управління ззовні, а й саморегуляцію. Цієї позиції дотримується і З. Калмикова вважаючи, що якості розуму, як інтегративні властивості особистості і найважливіший структурний компонент загальної здатності до вчення, в своїй структурі обов'язково мають саморегуляцію, тобто, дитина повинна має можливість аналітично розглянути ситуацію і виробити стратегію і тактику діяльності подальшої своєї діяльності [58].

Л. Виготський підкреслював, що особистість розвивається як ціле, а вищого ступеня у своєму розвитку досягає тільки тоді, коли оволодіває тією чи іншою формою поведінки шляхом мовленнєвого опосередкування. Уже в молодшому дошкільному віці слово стає універсальним засобом впливу на світ і на самого себе [17].

Е. Смірнова визначає довільність як здатність володіти і управляти своєю поведінкою. Саме довільність, на її думку є головною умовою соціальної готовності дитини до шкільного навчання. Крім того довільність проявляється в самих різних аспектах життя: і у виконанні вказівок дорослого, і вмінні планувати свої дії, і в дотриманні моральних норм та правил поведінки. Основна риса довільної поведінки – усвідомленість або свідомість. Щоб управляти будь-якою дією, або рухом

потрібно обов'язково цю дію або рух відчувати, усвідомлювати, тобто знати про нього. Для того, щоб усвідомлювати свої дії необхідно побачити, що, як і навіщо «я щось роблю, що буде потім і що було перед цим» (тобто подивитися на себе з боку). Але щоб «відійти від себе» на мінімальну дистанцію, слід мати якусь точку опори, що входить у межі ситуації, яка виникла в даний час. Точка опори переважно повинна бути в самій дитині, в його свідомості, не зливаючись з конкретними діями [73].

Саморегуляція (самоконтроль) як необхідний елемент навчальної діяльності детально проаналізована в працях Д. Ельконіна, К. Мальцевої, А. Маркової та ін. Автори осмислюють зміст поняття «самоконтроль» у зв'язку з вивченням формування структурних елементів навчальної діяльності.

Д. Ельконін підкреслює, що формування самоконтролю за правильністю виконання кожної операції та її послідовністю є не тільки засобом засвоєння основної навчальної дії, а й засобом формування саморегуляції [82].

А. Маркова, виділила наступні види самоконтролю [56]:

- контроль за результатом, який полягає в звіренні результату дії і заданого зразка;
- контроль за способом дії;
- попередній контроль, який відіграє величезну роль у плануванні стратегії навчальної діяльності та її реалізації.

Психологічний сенс останнього полягає в звіренні навчальної задачі з можливостями суб'єкта і відбувається на цій основі саморегуляції навчальної діяльності [56].

Про необхідність формування саморегуляції в діяльності та поведінці у дітей дошкільного віку, як необхідної умови підготовки їх до навчання в школі, говорять багато авторів (Е. Бугрименко, Л. Венгер, А. Запорожець, Т. Петухова та ін.). Вони пишуть про найважливіше завдання

дошкільного навчального закладу – вчити дітей керувати своїми пізнавальними процесами відповідно до навчальних завдань, встановлювати взаємини з однолітками і дорослими, засновані на спільному виконанні навчальної діяльності.

Зарубіжні дослідники розвивають цю ідею з точки зору само планування в діяльності. Так на думку Дж Міллера, Е. Галантера, К. Прибрама, Ж. Піаже самопланування є необхідною умовою будь-якої діяльності. Опановуючи власну поведінку, дитина набуває здатність «відсікати» зовнішні, не актуальні на даний момент подразники і організувати діяльність з урахуванням встановлених правил, поставлених цілей, попередніх помилок і успішних спроб [55].

Ряд досліджень присвячений безпосередньому вивченню проблеми можливостей дошкільнят до саморегуляції на основі прийняття мовної інструкції.

За дослідженнями А. Лурія, вже в середині дошкільного віку діти здатні до створення власних програм поведінки на основі мовної інструкції дорослого [53].

Т. Петухова вивчаючи особливості виконання дій дітьми на основі мовної інструкції дорослих, виявила, що в процесі діяльності дошкільнята використовують різноманітні способи мовної саморегуляції: само інструктування, мовний супровід, попереднє згрупування матеріалу і т.д.

Таким чином, основою успішного навчання, активного присвоєння знань є довільність і досить сформована самосвідомість з умовно позитивною самооцінкою. Сукупність цих складових дозволяє дитині здійснювати, що є надзвичайно довірливим, навчальну поведінку і бути суб'єктом навчальної діяльності.

Крім того, суб'єктність навчальної та соціальної позиції на основі критичного усвідомлення своїх особливостей дозволяє гнучко реагувати на мінливі умови. Саме така можливість може виявитися одним із засобів профілактики шкільної дезадаптації, тому що, навіть у дітей, батьки,

яких уважні до потреб своєї дитини, але разом з тим дуже вимогливі, можуть виникнути труднощі переходу від домашньої ситуації до шкільної, якщо є істотні відмінності між тою атмосферою, яка панує в школі та тою яка була в сім'ї. Позитивний образ Я іноді виявляється недостатнім для адаптації, тому що дитина може виявити, що стандарти поведінки, вироблені вдома, в школі виявляються неприйнятними.

Всі зазначені компоненти особистості впливають на рівень діяльності дитини в її когнітивній, емоційній та поведінковій сферах, набуваючи особливого значення на етапі переходу до нової соціальної ситуації навчання в школі. Таким чином, достатній рівень соціального розвитку є необхідною умовою для успішної навчальної діяльності, а також самореалізації дитини, що досягається в умовах спеціально організованого навчання і виховання дитини.

Отже, соціальна, або особистісна готовність до навчання в школі являє собою готовність дитини до нових форм спілкування, новому відношенню до навколишнього світу і самому собі, обумовленим ситуацією шкільного навчання.

1.3. Педагогічні умови формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі

Найбільш виразною ознакою сучасних перетворень у системі національної освіти є нагальна потреба в її реформуванні на засадах неперервності. До ключових завдань на етапі переходу дітей старшого дошкільного віку до закладів загальної середньої освіти слід віднести створення умов для забезпечення їхньої готовності до навчання в школі як результату відповідного соціального, особистісного, інтелектуального, мовленнєвого та фізичного розвитку.

Незважаючи на те, що законодавча і науково-методична база для повноцінного розв'язання проблеми в цілому створена, вона повною мірою не реалізована через економічні, відомчі, соціальні та інші перепони. Тому, питання пов'язані з наступністю і перспективністю дошкільного та початкового навчання не тільки залишаються актуальними, а й стають щедалі гострішими.

У педагогіці немає чіткого визначення поняття «педагогічні умови». Наприклад, О. Назарова визначає педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань.

У розумінні І. Андрєєва педагогічні умови – це цілеспрямований відбір і застосування елементів змісту, методів, прийомів, а також організаційних форм навчання для досягнення поставлених цілей [2, с. 17].

Під педагогічними умовами ми розуміємо створення сучасного освітнього середовища – предметно-розвиваюче середовище, взаємини всіх учасників освітнього процесу, організація спільної та самостійної освітньої діяльності спрямованої на досягнення дітьми старшого

дошкільного віку високого рівня соціальної готовності до шкільного навчання.

Педагогічні умови формування соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі визначаються специфікою її структурних компонентів, віковими особливостями розвитку старших дошкільників і умовами освітнього середовища.

Процес розвитку особистості в дошкільному віці не є стихійним, а відбувається в результаті цілеспрямованого виховання, що спирається на механізми онтогенезу, при активній участі дорослого. У сім'ї такими дорослим є батьки дитини, а в освітньому середовищі дошкільного закладу – вихователь.

На думку Л. Виготського роль дорослого в розвитку дитини полягає в наступному: «повідомлення дитині відомостей про його якості і можливості; оцінка його діяльності та поведінки; формування особистісних цінностей, еталонів, за допомогою яких дитина згодом буде оцінювати сама себе; спонукання дитини до аналізу своїх дій і вчинків у порівнянні їх з діями і вчинками інших людей» [17, с.155].

Найважливіша роль у формуванні готовності дитини до школи відводиться сім'ї, основним завданням якої є забезпечення оптимального розвитку всіх сторін особистості дитини. У сім'ї повинні задовольнятися пізнавальні потреби та інтереси дитини, формуватися нові уявлення та розширюватися кругозір дитини. З перших років життя батьки повинні виховувати в дитині працьовитість, самостійність, дисциплінованість, організованість, відповідальність, що є основою успішного навчання в школі. Також батькам відводиться важлива роль у формуванні у дитини позитивного ставлення до школи і соціальних мотивів навчання в ній [55].

Крім того, саме в сім'ї формується самосвідомість дитини, його самооцінка, тому велике значення має якість дитячо-батьківських відносин, правильне виховання [60; 21; 8].

Будь-яка виховна, розвиваюча робота з дітьми повинна орієнтуватися на найближчу зону розвитку. Поняття зони найближчого розвитку було введено Л. Виготським на протигагу актуальному розвитку. Пояснюючи співвідношення навчання і розвитку він вказує, що «крім того, що дитина представляє з себе сьогодні у неї є деякий обмежений потенціал, що фіксується на відміну від зони актуального розвитку в зоні найближчого розвитку» [43, с. 43].

Л. Виготським виділено основний методологічний і методичний принцип використання зони найближчого розвитку: те, що сьогодні дитина не може зробити сама, але робить за допомогою дорослого, і є його зона найближчого розвитку. На підставі цього Л. Виготський стверджує, що добре тільки те навчання, яке веде за собою розвиток, і те, що сьогодні дитина робить за допомогою дорослого. Завтра він зможе зробити вже самостійно [16].

Цей принцип добре застосуємо, наприклад, при формуванні здатності до саморегуляції у дошкільнят, що є важливою умовою соціальної готовності до школи. Ряд авторів (Л. Божович, Л. Метліна, Н. Бабкіна, В. Кісова та ін.) пишуть про найважливіше завдання дошкільного навчального закладу – вчити дітей управляти своїми пізнавальними процесами відповідно до навчальних завдань. Розвиток саморегуляції здійснюється поетапно в процесі поступового переходу зовнішніх (практичних) дій у внутрішній план власної регуляції. На перших етапах дитина вчиться ставити мету і планувати свою діяльність за допомогою дорослого, поступово навчаючись робити це самостійно [8; 59; 5; 33].

Сфера довільності у дітей дошкільного віку формується при безпосередній допомозі дорослого. Батьки, вихователі формують у дітей поняття «треба», «можна», «не можна». Усвідомлення цих понять і підпорядкування правилам – це ще одна умова формування сфери довільності. На основі цих правил у дітей дошкільного віку формуються такі важливі риси характеру, як відповідальність і дисциплінованість [77].

Ще одна умова формування сфери саморегуляції дітей дошкільного віку – правильна організація дорослим діяльності дітей з урахуванням труднощі виконуваних дітьми завдань і часу, що відводиться на їх виконання [78].

Мотиваційна готовність, що відображає внутрішню позицію школяра, також формується при безпосередній участі дорослого і в першу чергу батьків.

Умовою формування мотиваційної готовності до шкільного навчання є, перш за все, бажання дітей дошкільного віку вступити до школи. Спочатку це бажання може бути зовнішнім: прагнення отримати яскравий рюкзак, красиві канцтовари, потреба в нових емоціях, новій обстановці, бажання придбати нових друзів. Поступово дітей дошкільного віку починають залучати не зовнішні атрибути шкільного життя, а внутрішні потреби, в першу чергу, бажання отримати нові знання. Велику роль у формуванні прагнення до шкільного життя відіграє ставлення дорослих до навчальної діяльності як до більш значущої і кориснішої діяльності, ніж гра [62; 46].

Ще однією умовою формування мотиваційної сторони соціальної готовності до шкільного навчання є бажання дітей дошкільного віку отримати нову соціальну роль, роль учня. Діти дошкільного віку прагнуть піднятися на новий щабель розвитку, вирости в очах більш молодших дітей і зрівнятися в соціальному становищі зі школярами [68].

Наступна умова формування соціальної сторони психологічної готовності дітей дошкільного віку до шкільного навчання – це пізнавальна потреба, яку в повній мірі неможливо задовольнити вдома або в закладі дошкільної освіти [70].

Якщо у дітей дошкільного віку є особистісна мотивація до шкільного навчання, то це полегшить розвиток сфери довільності. Діти дошкільного віку з розвиненою навчальною мотивацією прагнуть виконувати правила школи, прислухатися до вимог вчителя, намагаються контролювати свою

поведінку в школі. Таким чином, розвиток правильної мотивації до навчання в школі є умовою формування внутрішньої позиції учня і, в цілому, соціальної готовності до шкільного навчання.

Ще однією важливою умовою формування соціальної готовності до школи є формування позаситуативно-особистісного спілкування з дорослим [51].

Розвиток позаситуативно-особистісного спілкування як типу спілкування, пов'язаного з оволодінням дошкільником системою відносин між людьми, в дошкільному віці має свої особливості. Дитина прагне до збігу свого ставлення і оцінки оточуючих його людей з оцінкою і ставленням до них дорослого. Він вчиться дізнаватися правила поведінки, засвоює соціальні взаємини. Дорослий для дитини в цей період володіє найвищим авторитетом, чії вказівки, вимоги, зауваження приймаються без образ, примх і відмови від важких завдань. Дана форма спілкування важлива при підготовці до школи, якщо вона не склалася до 7 років, дитина буде психологічно не готовою до шкільного навчання.

Позаситуативно-особистісне спілкування розгортається на тлі самостійної діяльності дитини. Провідною потребою є потреба в доброзичливій увазі, співпраці, повазі з боку дорослої людини. Провідна роль позаситуативно-особистісного спілкування – прагнення до взаємодопомоги і співпереживання.

Провідний мотив – особистісний: дорослий як цілісна особистість, що володіє знаннями і вміннями. Засобом позаситуативно-особистісного спілкування є мова.

Результат позаситуативно-особистісного спілкування являє собою накопичення моральних цінностей, розвиток логічного мислення, готовність до навчання в школі, структурована система мотивів та довольність поведінки.

Особистісне спілкування, на відміну від пізнавального, відбувається без наочного матеріалу. Дитина повинна говорити про такі речі, які неможливо побачити, помацати і навіть намалювати [17].

Розвиток позаситуативно-особистісного спілкування має проводитися при випереджаючої ініціативи дорослого [34].

В ході занять важливо створювати умови, що змушують дитину оцінити і усвідомити свої та чужі дії і вчинки, розвивати вміння наповнювати оцінку особистісним змістом. Уміння оцінювати свої і чужі вчинки засноване на знаннях дітей про моральні норми, здатності розпізнавати свої емоції та емоції інших [74].

Розвиток позаситуативно-особистісного спілкування з дорослим, як вищої форми спілкування, має спиратися на досягнутий дитиною рівень спілкування, з урахуванням його потенційних можливостей [34].

Позаситуативно-особистісне спілкування можливо тільки за умови задоволення особистих потреб дитини в спілкуванні з дорослим. Тому в процесі розвиваючої роботи необхідно проявляти до дитини доброзичливість, розуміння, прийняття його як особистості з боку дорослого [51].

Таким чином, умовами формування соціальної готовності до навчання в школі є формування внутрішньої позиції школяра, здатності до саморегуляції діяльності, адекватної самооцінки, позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими. Формування соціальної готовності до навчання в школі відбувається не стихійно, а в процесі цілеспрямованої виховної та розвиваючої роботи при безпосередній участі дорослого.

Соціальна готовність має складну структуру, що включає мотиваційну, емоційну, вольову, комунікативну готовність, довільність і саморегуляцію діяльності, внутрішню позицію школяра. Така складна структура визначає труднощі вибору стратегії і методів розвитку соціальної готовності до школи. Також труднощі розвиваючої роботи

визначаються специфікою психічного розвитку в дошкільному віці. Це пояснює необхідність вивчення педагогічних умов підготовки дітей до школи і, зокрема, формування соціальної готовності до шкільного навчання.

Ми вважаємо, що формування соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі буде успішним при дотриманні наступних педагогічних умов: організація освітнього середовища ЗДО, що сприяє формуванню соціальної готовності дітей до навчання в школі, організація спеціальних розвиваючих занять, спрямованих на формування соціальної готовності до шкільного навчання.

Перевірка цього припущення вимагає проведення експериментального дослідження, спрямованого на вирішення наступних завдань:

1. Провести аналіз освітнього середовища ЗДО, що сприяє формуванню готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання.
2. Провести діагностику та оцінити рівень соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання.
3. Сформувати експериментальну і контрольну групи для проведення формуючого експерименту.
4. Розробити і апробувати експериментальну авторську програму з формування соціальної готовності до шкільного навчання.
5. Оцінити ефективність авторської експериментальної програми.

Висновки до першого розділу

Старший дошкільний вік – це сензитивний період активної соціалізації особистості дитини. У цей період відбуваються значні зміни в структурі та змісті дитячої діяльності. Наслідуючи дорослому, через сюжетно – рольову гру, дошкільник приходять до оволодіння ним більш

складними видами діяльності, які вимагають довільного, нового рівня регуляції, заснованого на усвідомленні завдань і цілей діяльності, способів досягнення, а також вміння оцінювати і контролювати результат своїх дій. Дитина прагне до дорослості, в зв'язку з цим старший дошкільний вік є сенситивним періодом для формування соціальної готовності до шкільного навчання.

У психолого-педагогічній літературі широко висвітлюються різні аспекти готовності до шкільного навчання, проте основний інтерес, як дослідників, так і педагогів дошкільних установ спрямований на розвиток інтелектуальної готовності, тоді як проблемі соціальної готовності приділяється недостатньо уваги. У той же час, саме від сформованості соціального компонента готовності до шкільного навчання багато в чому залежить і продуктивність пізнавальної діяльності дитини, і його успішність в засвоєнні навчальних знань і умінь.

Педагогічними умовами формування соціальної готовності до навчання в школі є формування внутрішньої позиції школяра, здатності до саморегуляції діяльності, адекватної самооцінки, позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими. Формування соціальної готовності до навчання в школі, яка відбувається не стихійно, а в процесі цілеспрямованої виховної та розвиваючої роботи при безпосередній участі дорослого.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СОЦІАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

2.1. Програма та методики експериментального дослідження рівня соціальної готовності до навчання в школі

Експериментальна робота з дослідження рівня соціальної готовності до навчання в школі проводилась впродовж 2022-2023 р. й передбачала виконання комплексу організаційних, діагностичних та методичних заходів, які були реалізовані в три етапи: констатуючого, формувального, контрольного етапу експерименту.

Послідовність і зміст експериментальної роботи представлено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Програма експериментальної роботи

Етапи роботи	Зміст експериментальної роботи	Методи дослідження
Констатуючий (листопад 2022 р.)	Діагностика соціальної готовності до навчання в школі дітей до проведення розвиваючої роботи.	Методики для визначення рівня соціальної готовності до навчання в школі.
Формувальний (листопад 2022 р. Лютий 2023 р.)	Розробка та апробація програми розвиваючої роботи з формування соціальної готовності до навчання в школі.	Педагогічний експеримент, спостереження, авторська експериментальна програма.
Контрольний (березень 2023 р.)	Повторна діагностика та оцінка динаміки сформованості виділених показників соціального	Аналіз й узагальнення результатів із застосуванням методів

	компонента шкільної готовності.	математичної статистики.
--	------------------------------------	-----------------------------

1 етап – констатуючий експеримент (листопад 2022 рік). На даному етапі проводилася діагностика соціальної готовності до навчання в школі дітей до впровадження авторської експериментальної програми.

Також на даному етапі були сформовані експериментальна і контрольна групи для проведення формуючого експерименту. Згідно з вимогами, що пред’являються до проведення формуючого експерименту, експериментальна і контрольна групи не повинні мати значущих відмінностей в досліджуваних змінних.

2 етап – формуючий експеримент (листопад 2022 р. – лютий 2023 р.). На даному етапі проводилася розробка та апробація авторської експериментальної програми з формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання в школі. В рамках програми вирішувалися наступні завдання:

1. Формування внутрішньої позиції школяра.
2. Формування адекватної самооцінки у старших дошкільників.
3. Формування позаситуативно-особистісного типу спілкування з дорослими.
4. Розвиток саморегуляції інтелектуальної діяльності.

Програма орієнтована на дітей старшого дошкільного віку.

У програмі брали участь діти, які склали експериментальну групу. Діти, що увійшли до контрольної групи, під час формуючого експерименту навчалися за загальною освітньою програмою ЗДО.

3 етап-контрольний експеримент (березень 2023 р.), під час якого проводилася повторна діагностика та оцінка динаміки сформованості виділених показників соціального компонента шкільної готовності, на підставі якої робився висновок про ефективність розвиваючої роботи. Висновок про ефективність авторської експериментальної програми здійснювався на підставі результатів динаміки соціальної готовності в

експериментальній і контрольній групах з використанням т-критерію Стьюдента).

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилося на базі ЦРД №1 «Зірочка» м. Косів.

У дослідженні взяли участь 36 дітей старшого дошкільного віку, з них 19 дівчаток і 17 хлопчиків. Середній вік дітей 6,4 роки. Всі діти психічно здорові, виховуються в батьківських сім'ях, відвідують дитячий сад не менше одного року.

Розрахунки проводилися за допомогою програми Microsoft Excel, онлайн-програми автоматичного розрахунку критерію т-критерію Стьюдента.

В якості методів дослідження були використані:

- бесіда з вихователями, заступником завідувачою по навчально-методичних питань;
- тестування дітей старшого дошкільного віку;
- формуючий експеримент;

В якості показників соціальної готовності до навчання в школі нами були обрані рівень сформованості внутрішньої позиції школяра, рівень самооцінки, тип спілкування з дорослими і рівень саморегуляції.

Сформованість внутрішньої позиції школяра можливо перевірити за допомогою методики «Стандартна бесіда» Т. Нежнкової [62].

Мета: Діагностика внутрішньої позиції школяра як показника сформованості соціального або особистісного компонента готовності до навчання в школі.

Хід обстеження: дослідження проводиться індивідуально з кожною дитиною. В ході обстеження дитині задаються питання, відповіді на які дозволяють виявити один з трьох типів орієнтації щодо школи і навчання. Переважна орієнтація на зміст навчальної діяльності свідчить про наявність у дитини внутрішньої позиції школяра. Методика представлена в Додатку 1.

Варіанти відповідей і їх оцінка:

А) орієнтація на зміст навчальної діяльності – 2 бали;

Б) орієнтація на зовнішні атрибути навчальної діяльності та шкільного життя – 1 бал;

В) орієнтація на позашкільні види діяльності та умови – 0 балів.

Інтерпретація результатів:

- 9-10 балів говорить про навчальну орієнтацію дитини і позитивне ставлення до школи (внутрішня позиція школяра досить сформована);

- 5-8 балів свідчать про переважний інтерес дитини до зовнішньої атрибутиці шкільного життя (початкова стадія формування внутрішньої позиції школяра);

- 0-4 балів – дитина не проявляє інтересу до школи (внутрішня позиція школяра не сформована).

Для вивчення самооцінки використовується методика «Драбинка» (модифікація В. Щур) [68].

Призначена для дослідження рівня самооцінки у дітей 4-6 років.

Стимульним матеріалом є намальована драбинка, що складається з семи сходинок, фігурка чоловічка, аркуш паперу, олівець (ручка).

Значення сходинок (знизу вгору):

1 – «найгірший»;

2 – «дуже поганий»;

3 – «поганий»;

4 – «середній»;

5 – «хороший»;

6 – «дуже хороший»;

7 – «найкращий».

Для можливості провести порівняльний аналіз, кожній позиції було присвоєно бал, відповідний номеру сходинки.

Інтерпретація:

1-3 сходинка – низький рівень самооцінки;

4-5 сходинка – середній рівень самооцінки (адекватний);

6 сходинка – високий рівень самооцінки;

7 сходинка – завищений рівень.

Дітям пропонується оцінити себе такими, якими вони є зараз (Я-реальне) і такими, якими хотіли б бути (Я-бажане).

За допомогою даної методики крім рівня самооцінки можна проаналізувати також якість відповідей дітей, серед яких були виділені ситуативні, орієнтовані на зовнішню оцінку, орієнтовані на внутрішню оцінку і відсутність відповідей.

Бланк для проведення методики представлений в Додатку Б.

Для визначення сформованості позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими використовується методика Визначення типів спілкування з дорослими М. Лісіної [57]. Дана методика широко використовується для оцінки рівня розвитку різних типів спілкування з дорослими: ситуативно-ділового, позаситуативно-пізнавального та позаситуативно-особистісного спілкування. В нормі у дітей старшого дошкільного віку повинні бути розвинені навички позаситуативно-особистісного спілкування, що є, згідно М. Лісіної найважливішим новоутворенням старшого дошкільного віку, коли дитина може сприймати дорослого як вчителя і зайняти по відношенню до нього позицію учня [57].

Мета: визначити тип спілкування дитини з дорослим.

Хід експерименту: дослідження проводиться індивідуально з кожною дитиною. На столі розкладені настільні ігри, іграшки, книжки. Дитину запитують, що б він хотів: пограти з іграшками, почитати книжку або поговорити. Потім педагог організовує ту діяльність, якій надала перевагу дитина. Після цього дитині пропонується на вибір один з двох інших типів діяльності. Якщо дитина не може самостійно зробити вибір, педагог пропонує послідовно пограти, потім почитати, а потім поговорити. Кожна ситуація триває не більше 15 хв.

У протоколі записуються відповіді дитини і час його дій в кожній ситуації. У протоколах фіксуються 6 показників поведінки дітей:

- порядок вибору ситуацій;
- основний об'єкт уваги в перші хвилини досвіду;
- характер активності по відношенню до об'єкта уваги;
- рівень комфортності під час експерименту;
- аналіз мовних висловлювань дітей;
- бажана для дитини тривалість діяльності.

Типи спілкування виділяють за перевагою однієї з трьох ситуацій:

- 1- ситуація (спільна гра) – ситуативно-ділове спілкування;
- 2- ситуація (читання книг) – позаситуативно-пізнавальне спілкування;
- 3 - ситуація (бесіда) – позаситуативно-особистісне спілкування.

Обробка результатів. При визначенні провідної форми спілкування у дітей показники їх дій оцінюються в балах. Особлива увага приділяється тематиці та змісту мовних висловлювань. Найбільша кількість балів виставляється за позаситуативні, соціально-значущі, оціночні висловлювання, що свідчать про здатність дитини до позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими.

У всіх ситуаціях підраховується загальна кількість балів, якими оцінюється кожен показник. Провідною вважаєте, та форма спілкування, яка оцінюється найбільшою сумою балів.

Методика «Визначення рівня саморегуляції» У. Ульєнкова призначена для визначення рівня сформованості саморегуляції в діяльності. Методика дозволяє визначити рівень саморегуляції у дітей старшого дошкільного віку, по тому, як діти виконують завдання з дотриманням певних правил [80].

Мета: визначення рівня сформованості саморегуляції в діяльності дітей старшого дошкільного віку. Методика дозволяє визначити рівень

саморегуляції дошкільнят, по тому, як діти виконують завдання з дотриманням певних правил.

Дітям пропонується завдання: «на цьому аркуші дано зразок написання паличок: |—||—||—| і т. д. продовж написання паличок, дотримуючись таких правил:

- пишуть палички і рисочки в такій же послідовності;
- правильно переносять їх з одного рядка на інший;
- не пишуть на полях;
- пишуть не в кожному рядку, а через одну клітинку.

Час виконання завдання 5 хвилин.

Аналіз проводиться за такими критеріями:

5 балів – дитина сприймає завдання повністю і у всіх компонентах зберігає його до кінця заняття; працює, не відволікаючись, приблизно в однаковому темпі протягом усього часу; якщо допускає помилки, то сама їх знаходить і виправляє; не поспішає здати роботу після сигналу, прагне перевірити її, робить все можливе, щоб робота була виконана правильно і акуратно.

4 бали – по ходу роботи дитина допускає нечисленні помилки, але не помічає і не усуває їх; якість роботи, її оформлення дитину не турбують, хоча бажання отримати хороший результат є.

3 бали – дитина сприймає лише частину завдання, але не може її зберегти до кінця в повному обсязі; поступово (приблизно через 2-3 хвилини) система знаків порушується, допускаються помилки, вона не помічає їх, не проявляє бажання поліпшити якість роботи; до результату роботи байдужа.

2 бали – дитина сприймає лише невелику частину завдання, але відразу її втрачає і пише палички і рядки у випадковому порядку; помилки не помічає і не виправляє, до якості роботи байдужа.

1 бал – дитина не сприймає завдання і пише (або малює) на своєму аркуші щось своє, або нічого не робить.

Таким чином для діагностики рівня соціальної готовності до навчання в школі потрібно використати комплекс методик: сформованість внутрішньої позиції школяра оцінюються за допомогою методики «Стандартна бесіда» Т. Нежнної, для дослідження самооцінки методика «Драбинка» Г. Щур, визначення типів спілкування з дорослими Г. Лісіної, визначення рівня саморегуляції У. Ульяновка, ці методики дозволяють всебічно оцінити рівень соціальної готовності її когнітивну, емоційно-пізнавальну складову.

2.2. Критерії, показники та результати діагностики рівнів сформованості у дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі

Більшість витоків можливих шкільних складнощів і неприємностей нерідко ховаються в дошкільному дитинстві. Батьки дитини до 6 -7-річного віку не так часто звертають увагу на розвиток малюка, не приділяють увагу особливостям його спілкування з оточуючими дорослими і однолітками, на наявність або відсутність бажання вчитися, не навчають дитину управляти своїми емоціями, вчинками, підкорятися вимогам з першого разу. В результаті чого у дітей не сформовані важливі компоненти шкільної готовності.

Хотілося б зупинитися на критеріях та показниках соціальної готовності дітей до школи, тобто розглянути, що повинно бути властиво дитині, щоб вона виявилася готовою до навчання в школі.

Критерії та показники діагностики рівнів соціальної готовності до навчання в школі подано в табл. 2.2.

Для розробки експериментальної програми обов'язковою умовою є визначення первинного рівня проблем у формуванні соціальної

готовності. Для цього нами був проведений констатувальний етап експерименту.

Результати первинної діагностики показників соціальної готовності до школи представлені у зведеній таблиці додатка В.

Таблиця 2.2.

Критерії та показники діагностики рівнів соціальної готовності до навчання в школі

Критерії та показники	Рівні соціальної готовності до навчання в школі		
	Низький	Середній	Високий
I. Когнітивний	Знання не завжди проявляються	Наявність певного обсягу знань	Глибокі й повні знання
II. Емоційний	Рідкісні оціночні судження над власною поведінкою та поведінкою оточуючих, інколи ж взагалі відсутні	Наявність власних оціночних суджень; позитивне ставлення до дотримання норм та правил поведінки	Керування своєю поведінкою, можливість досить тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання
III. Практичний:	Прояви почуттів та поведінки нестійкі, регулюються вимогами та порадами з боку дорослих	Стойкі прояви почуттів по відношенню до себе, до інших людей; готовність до взаємодопомоги	Прояви поведінки характеризуються активністю та бажанням допомогти, самостійно прийнятті рішень

--	--	--	--

Результати дослідження сформованості внутрішньої позиції школяра, оцінюваної за допомогою методики Т. Нежної відображені на рисунку 2.1.

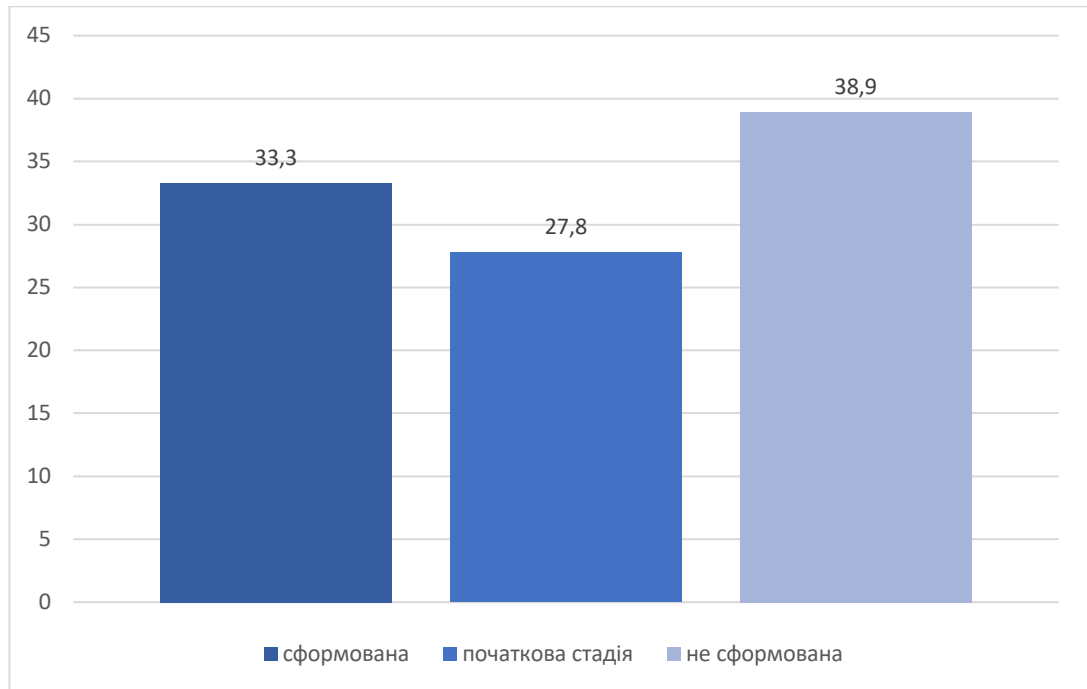

Рис. 2.1. Результати дослідження сформованості внутрішньої позиції в дітей старшого дошкільного віку (%)

Отримані результати рис. 2.1., показують, що повністю внутрішня позиція школяра сформована тільки у 27,7% у дітей старшого дошкільного віку, що брали участь в дослідженні. Ці діти орієнтовані на навчальний процес у школі.

На початковій стадії формування внутрішня позиція дітей старшого дошкільного віку знаходиться у 38,9% дітей. Цих дітей приваблює вигляд навчальних посібників, покупка ранця, організація робочого місця, тобто зовнішня атрибутика шкільного життя.

У 33,3% у дітей старшого дошкільного віку даний компонент шкільної готовності не сформований.

Результати аналізу самооцінки дітей старшого дошкільного віку відображені на рисунку 2.2.

Згідно з результатами аналізу розподілу рівнів самооцінки (рис. 2.2.) 41,7% у дітей старшого дошкільного віку мають завищену самооцінку, при цьому всі вони оцінили себе як «найкращий», не замислюючись, що є несприятливою ознакою і вказує на відсутність внутрішнього контролю і адекватної, обґрунтованої оцінки себе, своїх дій і вчинків. Високий рівень самооцінки мають 30,5% дітей, що є сприятливою ознакою і розцінюється в цьому віці як норма. Середній (адекватний) рівень самооцінки виявлено у 16,7% опитаних дітей.

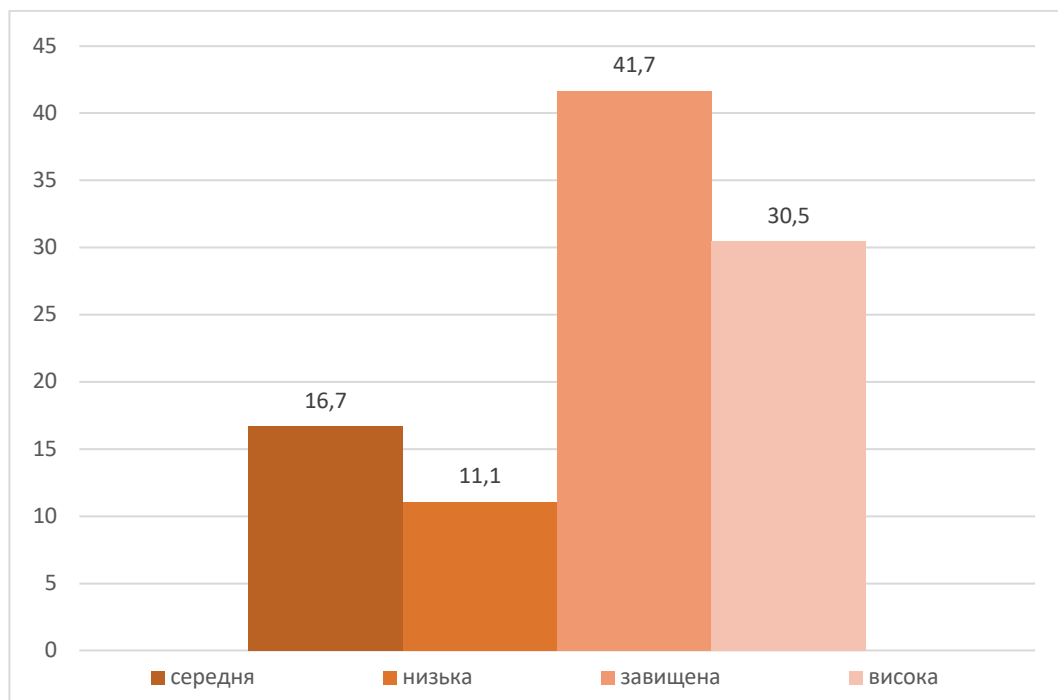

Рис. 2.2. Результати дослідження самооцінки в дітей старшого дошкільного віку (%)

11,1% дітей мають низьку самооцінку, засновану на ставленні інших («мама сказала, що я поганий», «зі мною ніхто не грає» і оцінюванні своєї поведінки («я вчора балувалася і мама лаялася»). З них дві дитини оцінили себе як «дуже поганий», одна дитина – як «поганий» і одна дитина як «найгірший». Дані відповіді, згідно інтерпретації методики, є ознакою

серйозних порушень структури особистості, що може привести до депресій, неврозів, асоціальності у дітей.

При оцінці себе бажаного всі діти групи вибрали найвищу оцінку. Якісний аналіз відповідей, результати якого представлені в на рисунку 2.3.

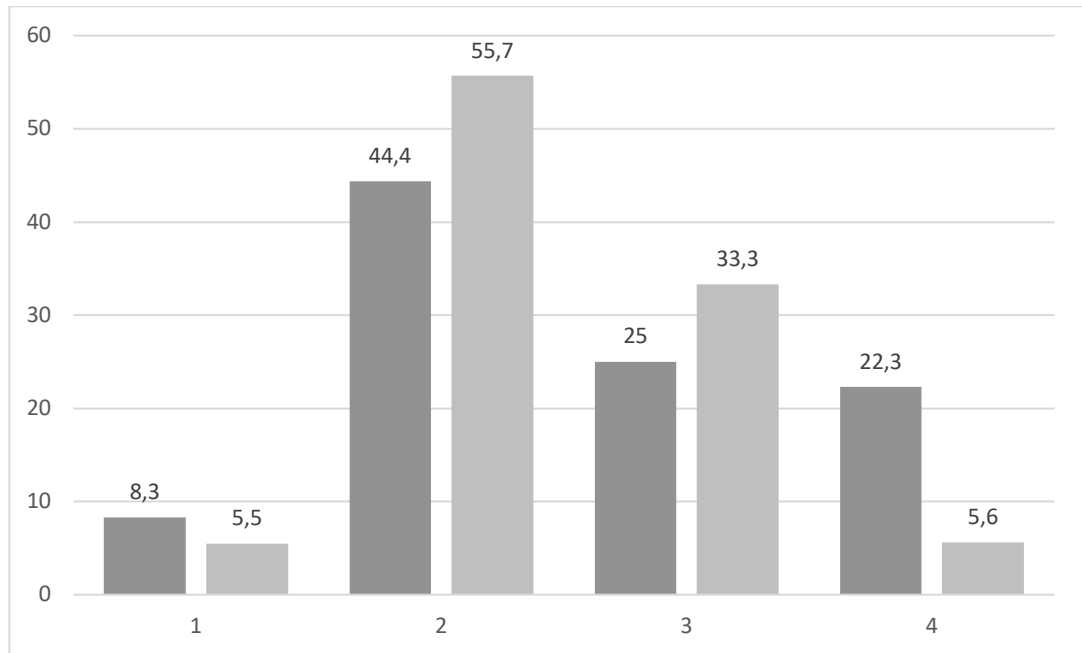

Рис. 2.3. Розподіл якості відповідей у дітей старшого дошкільного віку (%)

Якісний аналіз відповідей, рис. 2.3., показав майже повну відсутність ситуативних пояснень самооцінки при виборі «Я»-бажане (5,5%, 2 дитини), («щоб бути красивіше Каті», «щоб мене ніхто не лаяв»).

При оцінці себе реального і бажаного діти старшого дошкільного віку в більшості випадків орієнтуються на думку оточуючих, причому при оцінці бажаного «Я» частка таких відповідей більше, ніж при оцінці себе реального (55,7% і 44,4% відповідно). 25% дітей старшого дошкільного віку мають внутрішню позицію при оцінюванні себе реального («тому що я найсильніший і всіх перемагаю», «вмію читати і писати букви», «мені шкода кошеня і я його годую. Погані люди виганяють брудних кошенят, а я ні. Значить я хороша» і ін.). При оцінюванні себе бажаного 33,3% дітей орієнтуються на внутрішньо мотиви («хочу добре вчитися в школі», «щоб

всіх захищати» і т.д.). Відсутність відповідей зафіксовано у 23,3% дітей при оцінці себе реального і у 5,5% при оцінці себе бажаного.

Таким чином, отримані результати дозволяють констатувати, що самооцінка у дітей старшого дошкільного віку віці більше ніж у половини дітей висока, що характерно для даного віку і є сприятливою ознакою. Однак швидке, без роздумів, оцінювання себе, як найкращого, може вказувати на відсутність здатності до адекватної, обґрунтованої оцінки себе. При оцінюванні себе діти старшого дошкільного віку частіше орієнтуються на думку оточуючих, у них майже відсутня ситуативна самооцінка, але у великої кількості дітей самооцінка залежить від оцінки інших людей. В той же час, в старшому дошкільному віці з'являються внутрішні мотиви дії, і присутня тимчасова перспектива, пов'язана з роллю дітей старшого дошкільного віку, що є важливим для соціальної готовності до шкільного навчання. У досліджуваній групі виявлені діти з низькою самооцінкою, що є для даного віку ознакою серйозних порушень в структурі особистості і може стати причиною шкільної дезадаптації.

На рисунку 2.4 представлені результати дослідження домінуючих типів спілкування з дорослими, що вивчаються за допомогою методики М. Лісіної.

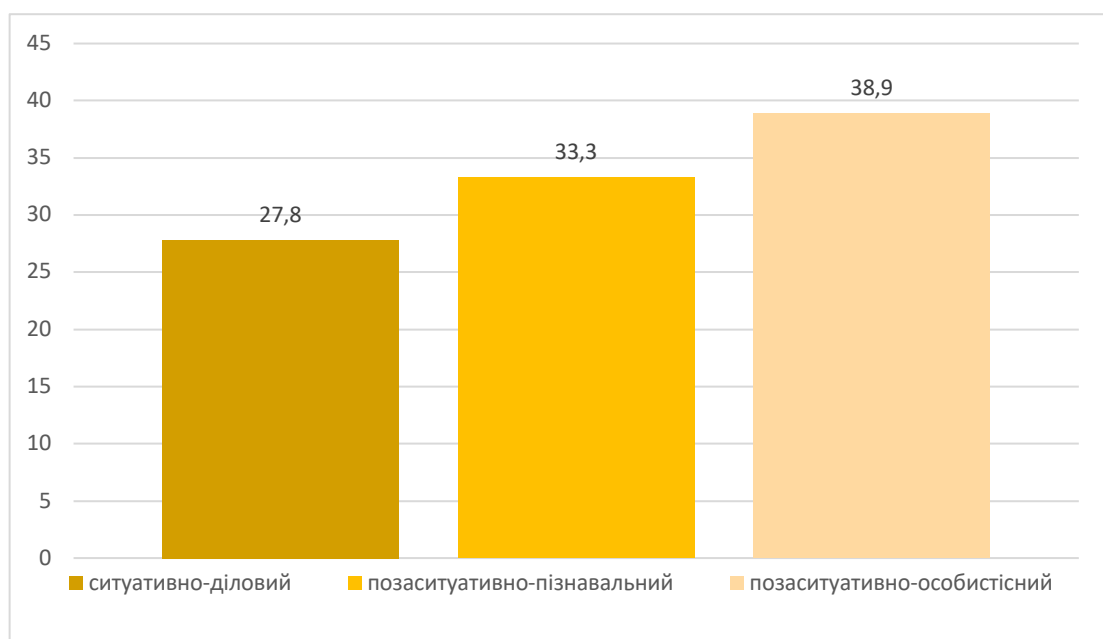

Рис. 2.4. Результати дослідження типів готовності дітей старшого дошкільного віку до спілкування з дорослими (%)

Згідно з отриманими даними рис. 2.4., позаситуативно-особистісний тип спілкування виявлено тільки у 33,3% обстежуваних дітей, що є негативним показником, оскільки при нормальному розвитку цей тип спілкування до кінця дошкільного віку повинен бути вже розвинений, і є важливим компонентом готовності до навчання в школі, так як забезпечує успішне засвоєння нових знань в умовах навчання або в звичайному житті.

Для 33,3% дітей старшого дошкільного віку характерний позаситуативно-пізнавальний тип спілкування. Цей тип спілкування спрямований не на практичну співпрацю з дорослим, на спільну пізнавальну діяльність.

У 27,8% дітей старшого дошкільного віку, які взяли участь у дослідженні, провідним є ситуативно-ділове спілкування, при якому переважають ігрові інтереси, діти віддають перевагу спілкуванню з дорослим ігрові дії. Такий тип спілкування притаманний дітям більш раннього віку і може бути ознакою як затримки психічного розвитку, так і проблем у взаєминах з близькими дорослими (батьками).

Отримані результати вказують на необхідність проведення спеціальної роботи з формування позаситуативно-особистісного типу спілкування з дорослими у дітей старшого дошкільного віку.

На рисунку 2.5 вказані результати дослідження сформованості здатності до саморегуляції інтелектуальної діяльності у дітей старшого дошкільного віку.

Вивчення особливостей саморегуляції дітей старшого дошкільного віку в цілому відображає рис.2.5., несприятливу тенденцію – менше, ніж у половини дітей старшого дошкільного віку (41,7%) рівень саморегуляції високий (16,7%) і вище середнього (25%). У решти саморегуляція або

недостатньо сформована середній рівень (22,2%), або не сформована - низький (19,4%) і дуже низький (16,7%) рівень.

Однак здатність до саморегуляції, особливо в інтелектуальній діяльності, є одним з важливих критеріїв соціальної готовності старших дошкільників до навчання в школі.

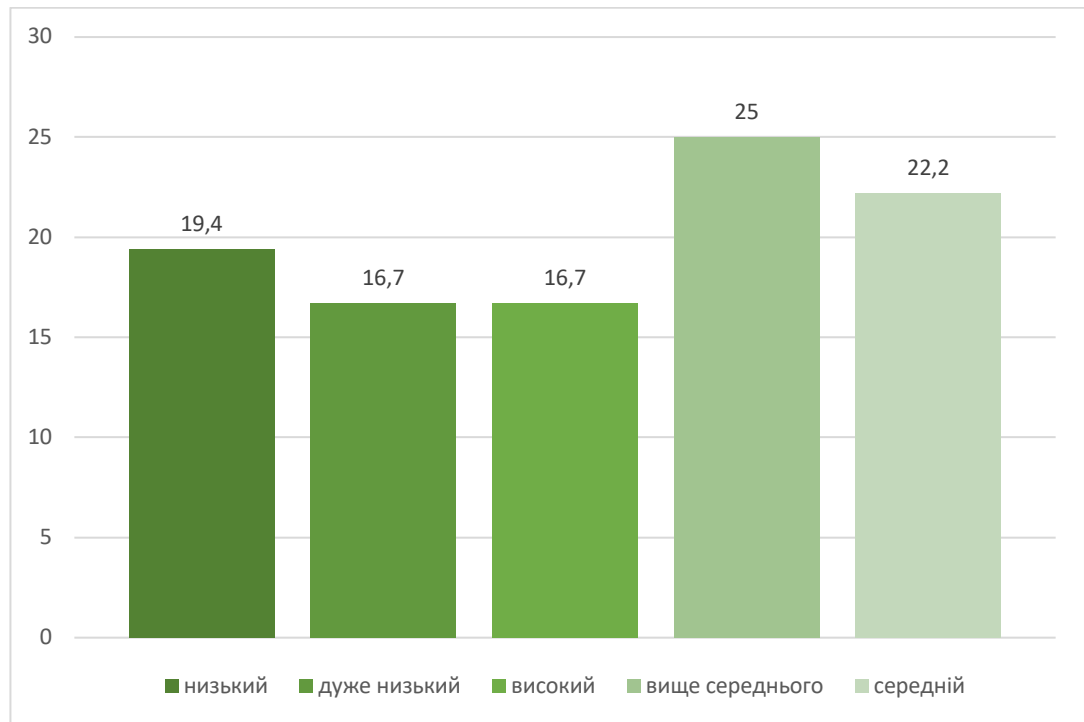

Рис. 2.5. Результати дослідження саморегуляції діяльності в дітей старшого дошкільного віку (%)

Таким чином, результати констатуючого експерименту показали, що соціальний компонент готовності до шкільного навчання у більшості дітей старшого дошкільного віку недостатньо сформований, що вказує на необхідність проведення розвиваючої роботи по його формуванню.

Для проведення формуючого експерименту, всі учасники дослідження були розділені на експериментальну і контрольну групи методом випадкового вибору. У кожену групу увійшло по 18 дітей. Критерієм формування груп, згідно з вимогами, що пред'являються до

умов формуючого експерименту, була відсутність значущих відмінностей в рівні розвитку показників розвиваючого впливу.

Результати порівняльного аналізу представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Відмінності показників особистісної готовності до школи старших дошкільників в експериментальній і контрольній групах

Показники особистісної готовності	Середнє арифметичне	
	Експериментальна група	Контрольна група
Внутрішня позиція школяра	5,5	6,9
Самооцінка	5,6	5,8
Ситуативно-ділове спілкування	15,4	14,9
Позаситуативно-пізнавальне спілкування	18,3	17,2
Позаситуативно-особистісне спілкування	15,5	18,3
Саморегуляція	2,8	3,3

Згідно з представленими даними табл. 2.3., експериментальна і контрольна група не мають статистично значущих відмінностей за всіма компонентами особистісної готовності до школи.

2.3. Розробка та апробація експериментальної програми «Я майбутній школяр» формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі

Результати діагностики соціальної готовності до навчання в школі показали, що дітей старшого дошкільного віку недостатньо розвинені такі її компоненти, як внутрішня позиція дітей старшого дошкільного віку,

самооцінка, саморегуляція інтелектуальної діяльності та позаситуативно-особистісне спілкування з дорослими.

Отримані результати дозволяють визначити мету, завдання та основні напрямки програми «Я майбутній школяр» з формування соціальної готовності до навчання в школі.

Мета програми: формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.

Завдання експериментальної програми:

1. Формування внутрішньої позиції дітей старшого дошкільного віку.
2. Формування адекватної самооцінки себе як школяра.
3. Формування позаситуативно-особистісного типу спілкування з дорослими у старших дошкільників.
4. Розвиток саморегуляції інтелектуальної діяльності дітей.

Програма «Я майбутній школяр» орієнтована на дітей старшого дошкільного віку.

Програма побудована з урахуванням певних принципів.

1. Принцип безперервності психічного розвитку дитини, що відображає взаємопов'язаність всіх етапів розвитку спілкування на різних періодах онтогенезу, їх еволюційну підготовленість, саморозвиток.

2. Принцип нормативності розвитку передбачає орієнтацію роботи на вікові норми розвитку міжособистісного спілкування дитини. При проведенні роботи необхідно враховувати особливості соціальної ситуації розвитку дитини, його психологічні новоутворення на цьому етапі вікового розвитку і провідний вид діяльності.

3. Принцип системності, при якому системність і взаємообумовленість завдань відображають взаємопов'язаність різних сфер розвитку особистості дитини і їх гетерохронність.

4. Принцип єдності діагностики і процесу розвитку забезпечує цілісність розвиваючої роботи. Ефективна розвиваюча робота неможлива

без знання вихідних даних про рівень сформованості всіх компонентів соціальної готовності дітей дошкільного віку до навчання в школі. У процесі реалізації програми необхідно забезпечити систематичний контроль змін, що відбуваються.

5. Діяльнісний принцип визначає тактику проведення роботи з формування соціальної готовності до навчання в школі в дітей як суб'єктів власного саморозвитку і способи реалізації поставлених цілей.

6. Принцип комплексного підходу до використання методів і засобів розвитку міжособистісних відносин в дітей старшого дошкільного віку. У формувальній роботі необхідно використовувати сукупність способів і засобів, методів і прийомів, що враховують індивідуальні особливості особистості дитини, а також її найближчого розвитку.

7. Принцип інтеграції, згідно з яким при проведенні роботи з розвитку соціальної готовності дітей до школи необхідно враховувати роль найближчого соціального оточення дитини. Робота повинна проводитися не тільки з дітьми, а й з батьками.

8. Крім цього активно використовувався принцип поєднання групових та індивідуальних форм роботи, співвідношення яких коригувалося в процесі формування соціальної готовності старших дошкільників до навчання в школі.

Основною формою реалізації програми виступили групові заняття з дітьми. Заняття проводяться 1-2 рази на тиждень по 30-40 хвилин в підгрупах. Також проводилися індивідуальні заняття в блоках з розвитку саморегуляції і позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими.

Виходячи з мети і завдань, експериментальна програма «Я майбутній школяр» складалася з шести блоків.

1. блок. Діагностичний.

Мета: діагностика рівня сформованості компонентів соціальної готовності старших дошкільників до навчання в школі.

Діагностичні методики:

1. Методика «Стандартна бесіда» Т. Нежної.
2. Методика дослідження самооцінки «Драбинка» (модифікація В. Щур).
3. Методика визначення типів спілкування з дорослими Г. Лісіної (на визначення сформованості позаситуативно-особистісного спілкування з дорослим).

4. Методика «Визначення рівня саморегуляції» (У. Ульєнкова).

2. блок. Формування в дітей старшого дошкільного віку внутрішньої позиції школяра.

Мета: формування позитивного ставлення до школи, розвиток внутрішньої мотивації до навчальної діяльності. Включає п'ять групових занять.

Форма роботи: групова.

Блок включає п'ять занять.

1 заняття: Сюжетно-рольова гра «Школа».

Мета: оцінка ставлення дітей до ролі вчителя і учня, формування позиції учня.

2 заняття: бесіда «навіщо ми вчимося?»

Мета: формування у дітей поняття про важливість вчення в житті людини.

3 заняття: малювання дітьми сюжетів про школу.

Мета: виявити ставлення дітей до школи, формування позитивного ставлення до навчання в школі.

Дітям пропонується намалювати школу, в якій вони будуть вчитися і потім проводиться обговорення малюнків.

Також пропонується всім бажаючим скласти невелику розповідь про школу.

У процесі обговорення з'ясується, чому дитина саме так ставиться до школи, чому або не хоче вчитися, з поступовим підходом до висновків

про позитивні сторони шкільного життя і необхідності отримати гарну освіту.

4 заняття. Гра «Навчання світло, а не навчання – тьма».

Мета: розвиток розуміння важливості навчання.

Дітям пропонується уявити собі і розповісти, що було б, якби люди нічому не вчилися.

5 заняття. «Мені скоро в школу»

Мета: виявити ставлення дітей до школи і до майбутньої рої учня.

Заняття є підсумковим і проводиться у формі групової дискусії.

3. блок. Формування адекватної самооцінки у старших дошкільників.

Мета: сформувати адекватну самооцінку у дітей як майбутніх школярів.

Спеціальні заняття з формування адекватної самооцінки у дитини як успішної адаптації до навчання в школі не організовується.

Формування адекватної самооцінки здійснюється на всьому етапі реалізації авторської програми шляхом оцінки дитини дорослим, навчання оцінювати свою поведінку по відношенню до інших і адекватного ставлення до успіхів і невдач.

Велика увага приділяється роботі з батьками, яка проводиться як у формі індивідуальних консультацій, так і групових форм (батьківські збори, бесіди, лекції).

Батьків інформують про важливість адекватної самооцінки у дитини для її успішної адаптації шкільного навчання, знайомлять з формами спілкування з дитиною, що сприяє розвитку адекватної самооцінки і перешкоджають формуванню надмірно завищеною або низької самооцінки.

4. блок. Формування у дітей дошкільного віку саморегуляції навчальної діяльності.

Розвиток усвідомленої саморегуляції є основним способом регуляції пізнавальної діяльності, що являє собою поступовий перехід зовнішніх (практичних) дій у внутрішній план – план власної регуляції.

Основний спосіб розвитку усвідомленої саморегуляції пізнавальної діяльності – поступовий перехід зовнішніх (практичних) дій у внутрішній план – план власної регуляції.

1. Підготовчий етап.

Мета: встановлення контакту з дитиною, привернення уваги до регуляції діяльності.

Завдання:

- 1) Формування інтересу до виконання завдань;
- 2) навчання розумінню і виконанню завдань під контролем дорослий;
- 3) навчання навичкам контролю за правильністю виконання дій.

Засоби: вправи та ігри на увагу.

Види допомоги, що надається: організуюча, стимулююча, навчальна.

2 етап:

Мета: розвиток усвідомленої регуляції інтелектуальної діяльності під керівництвом дорослого.

Зміст розвиваючої роботи:

- 1) Навчання копіювання наочного зразка, що складається з декількох елементів, під керівництвом дорослого;
- 2) Оцінка дорослим результату виконання завдання;
- 3) виправлення помилок, на які вказав дорослий;
- 4) Звіт дитини про виконані дії.

Засоби: зразок, що складається з декількох простих елементів.

Форма занять: Індивідуальна.

На даному етапі дорослий надає стимулюючу, навчальну та організуючу допомогу

3 етап:

Мета: розвиток у дитини вміння планувати свої дії.

Зміст роботи:

1) спільно з дорослим дитина планує етапи виконання завдання, після чого виконує його самостійно;

2) після виконання завдання дитина обговорює з дорослим результати своєї діяльності: здійснення спільно з дорослим оцінювання результатів діяльності;

3) без допомоги дорослого шукає і виправляє помилки;

4) дає словесний звіт по етапах дій.

Засоби: завдання з багатоступінчастою інструкцією і з можливістю розподілу функцій (організатор, виконавець, контролер).

Форма занять: в малих групах.

Види допомоги дорослого: організуюча і стимулююча.

4 етап:

Мета: розвиток у дитини здатності до самостійної постановки мети діяльності та її утримання.

Зміст роботи:

1) дитина самостійно формулює мету діяльності, наприклад, побудувати будинок з елементів конструктора, згідно наочному зразком;

2) після постановки мети дитина самостійно планує свої дії;

3) Після визначення плану дитина приступає до самостійного виконання завдання;

4) після закінчення роботи дитина самостійно оцінює процес і результат діяльності, досягнення наміченої мети;

5) дитині пропонується самому знайти і виправити помилки, якщо вони були;

6) після закінчення завдання дитина дає словесний звіт про мету своєї роботи і етапах її досягнення.

На всьому протязі заняття дорослий надає тільки стимулюючу допомогу.

Форма роботи: групова.

5 етап:

Мета: закріплення здатності до саморегуляції навчальної діяльності.

5. блок. Формування позаситуативно-особистісного спілкування з дорослим.

Мета: формування позаситуативно-особистісного типу спілкування з дорослими.

Завдання:

1. Активізація мотивації до спілкування з дорослими.

2. Розвиток вміння оцінити і усвідомити свої і чужі емоції, дії і поступки.

3. Розвиток вміння наповнювати оцінку своїх і чужих емоцій, дій і поступков особистісним змістом.

4. Розвиток мовних засобів позаситуативно-особистісного спілкування.

6. Розвиток особистої мотивації до спілкування з дорослими.

У цьому блоці було проведено 11 занять. З них три індивідуальних заняття для дітей, чотири групових занять та одне спільне групове заняття з дітьми за участю батьків, три групових заняття тільки для батьків.

Заняття з батьками проводяться на першому тижні формувального експерименту, оскільки саме спілкування з батьками відіграє найважливішу роль в психічному розвитку дитини.

Навчання батьків і їх мотивація до позаситуативно-особистісного спілкування зі своїми дітьми дає додаткову можливість і час для розвитку соціальної готовності до школи в рамках формувального експерименту.

Форма роботи – групова та індивідуальна.

6. Оціночний блок.

Мета: оцінка ефективності впровадження авторської експериментальної роботи.

Зміст: проводиться повторна діагностика соціальної готовності з використанням тих же методик, що і до впровадження авторської експериментальної програми.

Таблиця 2.4.

Тематичний план занять експериментальної авторської програми «Я майбутній школяр»

Заняття	Мета	Засоби та матеріали
Заняття №1 «Усвідомлення дій та вчинків»	Створення умов, що змушують дитину оцінити і усвідомити свої дії і вчинки, розвиток вміння наповнювати оцінку своїх і чужих дій і вчинків особистісним змістом	Бесіда, ситуація «Подарунок», «Кинуте щеня», «Яблуко»
Заняття №2 «Розуміння своїх і чужих емоційних станів»	Розвиток вміння розуміти свої і чужі емоційні стани, оцінювати себе	Вправи «Привітання», «Обличчя», «Маленький привид», Гра «Я радію, коли...», «Невдоволення – Задоволення», «Способи підвищення настрою»
Заняття №3 (індивідуальне)	Розвиток мовних засобів позаситуативно-пізнавального спілкування	Бесіда «Дорога в ЗДО», «хто і навіщо придумав правила?», «Правила поведінки»,» як і в які ігри можна грати з молодшими дітьми?», «Що таке ЗДО?», «Твоя улюблена іграшка», «скільки мам в твоїй родині», « якими повинні бути хлопчики і дівчатка?»

Продовження таблиці 2.4.

Заняття	Мета	Засоби та матеріали
Заняття №4 (індивідуальне)	Розвиток мовних засобів позаситуативно-особистісного спілкування	Бесіда «Як треба звертатися до іншої людини з проханням», «як можна пошкодувати?», «Що робити, якщо ти загубився? (в магазині, на ринку, в парку)», «Що ти знаєш про свого друга?», «Чи знаєш ти себе?», «Як можна дізнатися настрій людини?», «Як треба називати людину?», «Як треба називати рідних?».
Заняття №5 (індивідуальне)	Розвиток мовних засобів позаситуативно-особистісного спілкування, оцінка сімейної ситуації взаємодії з батьками	Бесіда, папір, кольорові олівці
Заняття №6 «Мотивація позаситуативно-особистісного спілкування з батьками»	Розвиток мотивації позаситуативно-особистісного спілкування з батьками	Вправи «Ланцюжок», «Оркестр», «Ясновидці», «Долоньки»
Заняття №7 «Мотивація позаситуативно-особистісного спілкування з батьками»	Розвиток мотивації позаситуативно-особистісного спілкування з батьками, розвиток мовних засобів позаситуативно-особистісного спілкування	Бесіда, сімейні фотографії

<p>Заняття №8</p> <p>«Мотивація позаситуативно-особистісного спілкування з батьками»</p>	<p>Розвиток мотивації позаситуативно-особистісного спілкування з батьками, розвиток мовних засобів позаситуативно-особистісного спілкування</p>	<p>Бесіда «Родина – осередок формування особистості дитини», «Важливість спілкування у формуванні особистості дитини»</p>
--	---	---

Продовження таблиці 2.4.

Заняття	Мета	Засоби та матеріали
Заняття №9 (для батьків)	Розвиток мотивації і навичок позаситуативно особистісного спілкування з дітьми	Консультація батьків «Спілкування дитини з дорослим»
Заняття №10 (для батьків)	Розвиток мотивації і навичок позаситуативно особистісного спілкування з дітьми	Консультація батьків «Як вчити дитину спілкуватися»
Заняття №11 «Мотивація і навички позаситуативно особистісного спілкування з дітьми»	Розвиток мотивації і навичок позаситуативно особистісного спілкування з дітьми	Ігри «Знайди відмінність», «Знайди відмінність», «А-у», «Пальці-звірі добрі, пальці-звірі злі», «Давай поговоримо», «Якщо» так «- поплескай, якщо « ні « - потолай», «Клубочок»

На занятті № 1 «Усвідомлення дій та вчинків», створюються умови, що змушують дитину оцінити і усвідомити свої дії і вчинки, розвиток вміння наповнювати оцінку своїх і чужих дій і вчинків особистісним змістом.

Для цієї мети нам необхідне наступне розвиваюче середовище: мультимедійне обладнання; магнітофон; уривок з мультфільму за казкою В. Катаєва «Цветик-семицветик», портрет в. Катаєва, пісня М. Мінкова - Ю. Ентіна «Дорогою добра»; картинки-перевертиші (на одній стороні цветик-семицветик, на іншій - ілюстрація із зображенням хороших справ); контурне зображення великого серця, прикріплене на мольберті; маленькі сердечка (наклейки)-15 штук; ковпачок для дня народження, три однакових подарунка; дитячий столик, 5 стільчиків, тарілка з яблуками (4), хустка, намиста, краватка, ободок, машинка; М'яка іграшка цуценя;

кольорові пелюстки (формат А3) - 12 штук, жовта серединка; кошик з сердечками.

На занятті №2 «Розуміння своїх і чужих емоційних станів», ми розвиваємо в дітей вміння розуміти свої і чужі емоційні стани, оцінювати себе.

Для цієї мети використовуються наступні вправи: «Привітання», «Обличчя», «Маленький привид», Гра «Я радію, коли...», «Невдоволення – Задоволення», «Способи підвищення настрою».

На занятті №3 (індивідуальне). Відбувається становлення та розвиток мовних засобів позаситуативно-пізнавального спілкування.

Для цього використовуються наступні бесіди: «Дорога в ЗДО», «хто і навіщо придумав правила?», «Правила поведінки»,» як і в які ігри можна грати з молодшими дітьми?», «Що таке ЗДО?», «Твоя улюблена іграшка», «скільки мам в твоїй родині», «якими повинні бути хлопчики і дівчатка?», «Як і чим можна порадувати близьких?».

На занятті №4 (індивідуальне), відбувається становлення та розвиток мовних засобів позаситуативно-особистісного спілкування

Для цього нами використовуються наступні бесіди на теми: «Як треба звертатися до іншої людини з проханням», «Як можна пошкодувати?», «Що робити, якщо ти загубився? (в магазині, на ринку, в парку)», «Що ти знаєш про свого друга?», «Чи знаєш ти себе?». «Як можна дізнатися настрій людини?», «Як треба називати людину?», «Як треба називати рідних?».

На занятті №5 (індивідуальне) відбувається становлення та розвиток мовних засобів позаситуативно-особистісного спілкування, оцінка сімейної ситуації взаємодії з батьками.

Дитині пропонується намалювати свою сім'ю. з використанням різного матеріалу: аркуш білого паперу (21x29 см); 6 кольорових олівців (чорний, червоний, синій, зелений, жовтий, Коричневий); гумка.

Заняття №6 «Мотивація позаситуативно-особистісного спілкування з батьками», на цьому занятті здійснюється становлення та розвиток мотивації позаситуативно-особистісного спілкування з батьками.

У занятті беруть участь діти та їхні батьки. Використовуються такі вправи, як: «Ланцюжок», «Оркестр», «Ясновидці», «Долоньки».

Заняття №7 «Мотивація позаситуативно-особистісного спілкування з батьками», на цьому занятті відбувається становлення та розвиток мотивації позаситуативно-особистісного спілкування з батьками, розвиток мовних засобів позаситуативно-особистісного спілкування.

Для цього заняття проводиться бесіда, з використанням сімейних фотографій.

На занятті №8 «Мотивація позаситуативно-особистісного спілкування з батьками», здійснюється становлення та розвиток мотивації позаситуативно-особистісного спілкування з батьками, розвиток мовних засобів позаситуативно-особистісного спілкування.

Проводиться бесіда на теми: «Родина – осередок формування особистості дитини», «Важливість спілкування у формуванні особистості дитини».

Заняття №9 (для батьків) метою заняття є: розвиток мотивації і навичок позаситуативно-особистісного спілкування з дітьми.

На занятті проводиться консультація батьків на тему: «Спілкування дитини з дорослим».

Заняття №10 (для батьків) Розвиток мотивації і навичок позаситуативно особистісного спілкування з дітьми.

На занятті проводиться консультація батьків на тему: «Як вчити дитину спілкуватися».

На занятті №11 «Мотивація і навички позаситуативно особистісного спілкування з дітьми». Здійснюється становлення та розвиток мотивації і навичок позаситуативно особистісного спілкування з дітьми.

Заняття проводиться за допомогою наступних ігор таких, як: «Знайди відмінність», «А-у», «Пальці-звірі добрі, пальці-звірі злі», «Давай поговоримо», «Якщо «так» - поплескай, якщо «ні» - потопай», «Клубочок».

Повністю заняття представлені в додатку Г.

Результати повторної діагностики компонентів соціальної готовності до шкільного навчання вказані в таблиці додатка Д.

Узагальнені результати аналізу динаміки вираженості показників соціальної готовності в експериментальній групі представлені у таблиці 2.5.

Рівень відмінностей визначався за допомогою Т-критерію Стьюдента для зв'язкових вибірок.

Отримані результати показують, що після проведення занять для підвищення соціальної готовності до школи у дітей експериментальної групи рівень сформованості внутрішньої позиції дітей старшого дошкільного віку став значимо вище, ніж на початку експерименту ($p < 0,01$).

Таблиця 2.5

Динаміка показників сформованості в дітей експериментальної групи соціальної готовності до навчання школі (Т-критерій Стьюдента)

Показники соціальної готовності	Середнє арифметичне		Т-критерій
	Констатуючий експеримент	Контрольний експеримент	
Внутрішня позиція у дітей старшого дошкільного віку	5,5	7,8	5,2**
Самооцінка	5,6	6,1	1,5
Ситуативно-ділове спілкування	15,4	10,4	6,0**

Позаситуативно-пізнавальне спілкування	18,3	19,8	0,9
Позаситуативно-особистісне спілкування	15,5	20,7	3,8**
Саморегуляція	2,8	4,1	6,7**

Динаміка середніх показників внутрішньої позиції дітей старшого дошкільного віку на початку та наприкінці експерименту наочно відображені на рисунку 2.6.

Результати представлені на рис. 2.6., представляють середні показники внутрішньої позиції дітей старшого дошкільного віку, як до формувального етапу експерименту, так і після нього, в експериментальній групі відповідають початковій стадії її формування (5,5 балів до роботи і 7,8 балів після роботи). Отримані статистично значущі відмінності в цих показниках свідчать про ефективність запропонованих розвиваючих занять, але середня тенденція в групі вказує на необхідність продовження проведення розвиваючої роботи.

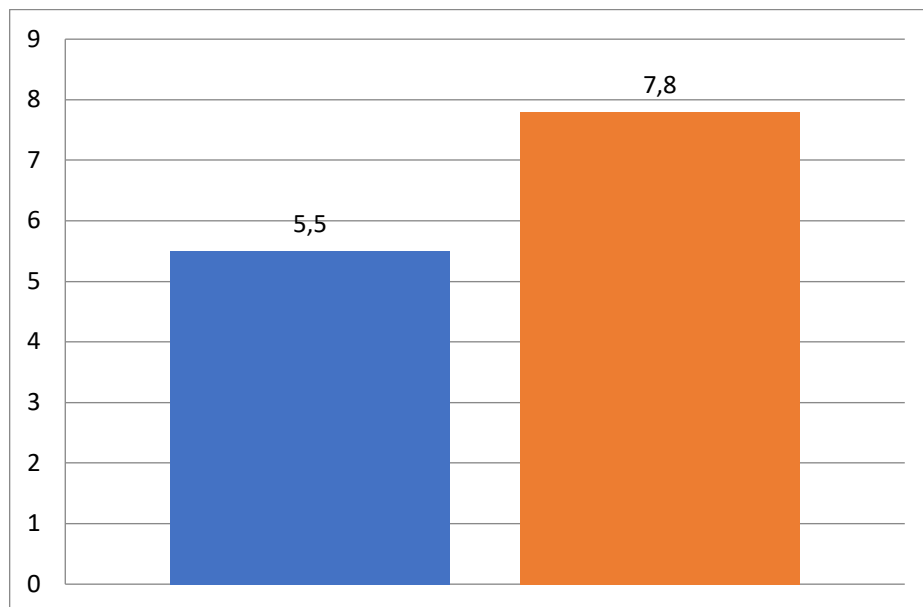

Рис. 2.6. Динаміка середніх показників внутрішньої позиції школяра у дітей старшого дошкільного віку на початку а наприкінці експерименту в експериментальній групі (бали)

Крім порівняння середніх показників, був проведений аналіз відмінностей рівнів сформованості внутрішньої позиції дітей старшого дошкільного віку, результати якого відображені в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка рівнів сформованості внутрішньої позиції дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі

Рівень	%	
	Констатуючий експеримент	Контрольний експеримент
Сформований	16,7	55,6
Початкова стадія	50,0	44,4
Не сформована	33,3	0

Отримані результати показують, що розроблена нами експериментальна програма «Я майбутній школяр» є ефективною для формування внутрішньої позиції у дітей старшого дошкільного віку.

На рисунку 2.7 представлені результати оцінки динаміки середніх показників самооцінки у дітей експериментальної групи.

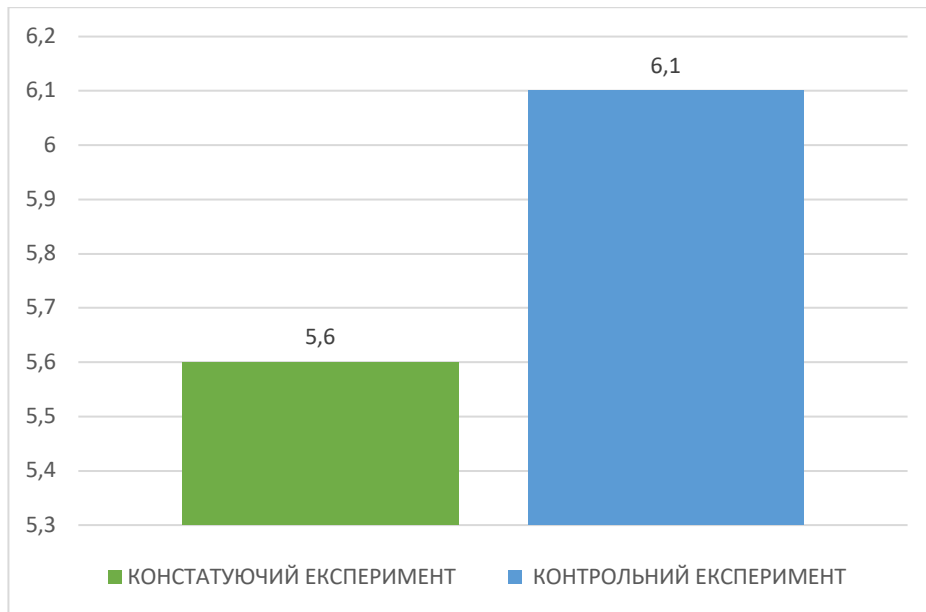

Рис. 2.7. Динаміка середніх показників самооцінки в старших дошкільників в експериментальній групі (бали)

У більшості дошкільників загальний рівень самооцінки у відповідає високому. Після формувального експерименту він значимо не підвищився. Однак на рівні тенденції самооцінка у дошкільнят стала вище. Відсутність статистично значущих відмінностей ми пояснюємо не стільки розвитком самооцінки, скільки корекцією її неадекватних рівнів, зокрема, зниження надмірно завищеної самооцінки і підвищення низької. Це підтверджують результати порівняльного аналізу того на скільки часто зустрічаються ті чи інші рівні самооцінки у старших дошкільників експериментальної групи, зазначені в таблиці 2.7

Таблиця 2.7

Динаміка частоти рівнів самооцінки у дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі

Рівень	%	
	Констатуючий експеримент	Контрольний експеримент
Завищений	38,9	27,8

Високий	33,3	50,0
Середня (адекватна)	11,1	22,2
Низький	16,7	0

Дані представлені у таблиці вказують на те, що після проведення занять в експериментальній групі, хоч і незначно, але знизилася кількість дітей із завищеною самооцінкою (з 38,9% до 27,8%). Дітей же з низькою самооцінкою на контрольному етапі експерименту виявлено не було, тоді як на констатуючому етапі їх частка становила 16,7%.

Таким чином, запропонована експериментальна програма «Я майбутній дошкільник» сприяла формуванню адекватної самооцінки у дітей. Вона стала більш адекватною за рахунок зниження завищеного і підвищення низького рівня самооцінки.

Результати аналізу динаміки середніх показників типів спілкування з дорослими в експериментальній групі відображені на рисунку. 2.8.

Згідно з результатами проведеної діагностики (рис. 2.8), після проведення розвиваючої роботи у дітей значимо знизився рівень ситуативно-ділового і значимо підвищився рівень позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими. Рівень позаситуативно-пізнавального спілкування також став вище, але незначно.

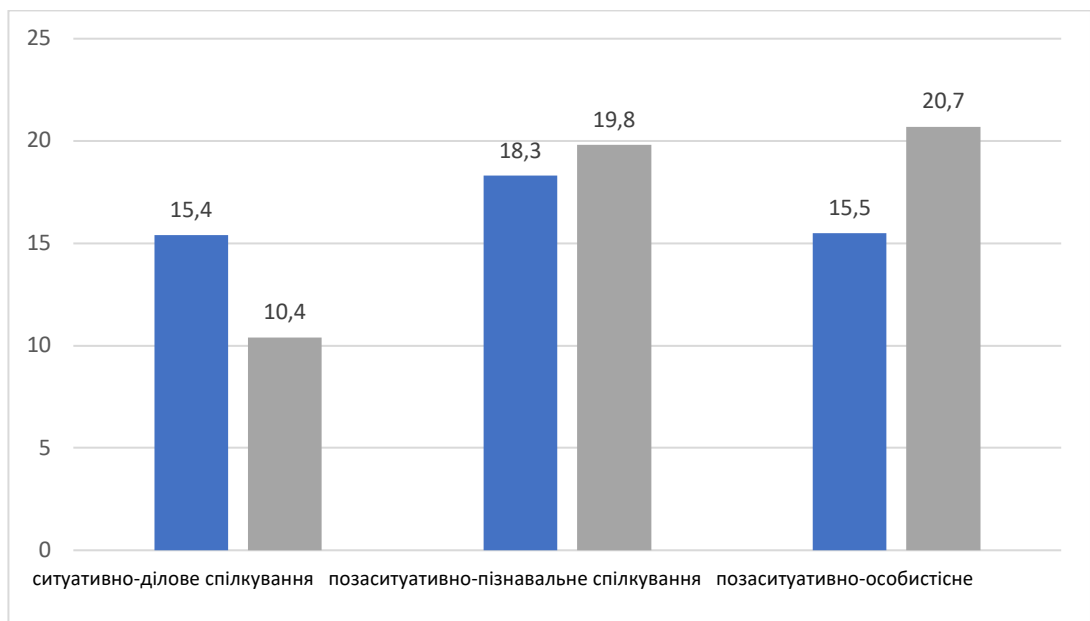

Рис. 2.8. Динаміка середніх показників типів спілкування з дорослими в експериментальній групі (бали)

Результати порівняльного аналізу типів спілкування з дорослими в констатуючому і контрольному експериментах вказані в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Динаміка типів спілкування з дорослими в експериментальній групі

Тип спілкування	%	
	На початку експерименту	Наприкінці експерименту
Ситуативно-ділове спілкування	38,9	0
Позаситуативно-пізнавальне спілкування	44,4	61,1
Позаситуативно-особистісне спілкування	16,7	38,9

Як випливає з отриманих даних табл. 2.8., після формувального експерименту в експериментальній групі значимо зменшилася кількість дітей з домінуванням ситуативно-ділового типу спілкування з дорослими. Якщо до експерименту частина таких дітей в групі становила 38,9%, то після розвиваючої роботи ні у кого з дошкільнят цей тип спілкування, як домінуючий, виявлений не було.

Кількість же дітей з домінуючим позаситуативно-особистісним типом спілкування з дорослими збільшилася з 16,7% до 38,9%. Однак як і раніше зберігається велика частка дітей з позаситуативно-пізнавальною формою спілкування, що вказує на необхідність продовження впровадження авторської експериментальної програми по формуванню соціальної готовності до навчання в школі у дітей експериментальної групи.

Наявність статистично значущої позитивної динаміки рівня позаситуативно-особистісного типу спілкування як в його вираженості, так і частоті зустрічальності в експериментальній групі після проведення формуючого експерименту свідчить про ефективність впровадження авторської експериментальної програми програми.

На рисунку. 2.9 вказана динаміка середніх показників саморегуляції в дітей експериментальної групи.

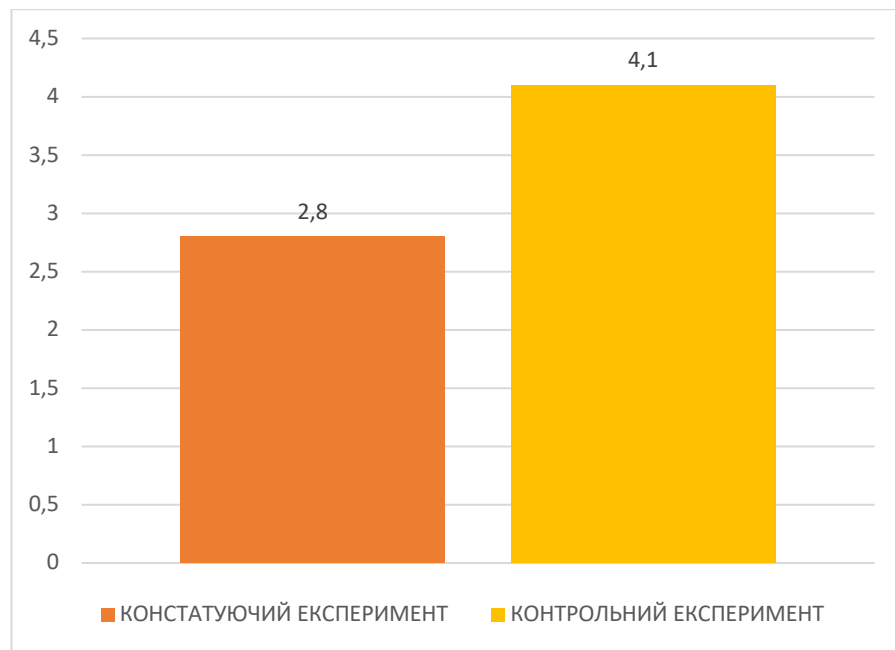

Рис. 2.9. Динаміка середніх показників саморегуляції у дітей експериментальної групи (балів)

Якщо до проведення розвиваючої роботи рівень саморегуляції у дітей експериментальної групи був нижче середнього (2,8 балів), то після неї він став відповідати рівню вище середнього (4,1 балів).

У таблиці 2.9 відображена динаміка рівнів саморегуляції у дітей експериментальної групи.

Таблиця 2.9

Динаміка рівнів саморегуляції у дітей експериментальної групи

Тип спілкування	%
-----------------	---

	Констатуючий експеримент	Контрольний експеримент
Високий	11,1	44,4
Вище середнього	22,2	22,2
Середній	22,2	33,4
Низький	27,7	0
Дуже низький	16,7	0

Після розвиваючої роботи значно збільшилася кількість дітей з високим рівнем саморегуляції. Якщо до її проведення частка таких дітей становила всього 11,1%, то після проведення занять їх стало в чотири рази більше (44,4%).

Хоча і незначно, але збільшилося і число дітей із середнім рівнем саморегуляції за рахунок зменшення дітей з низьким і дуже низьким її рівнями, яких при повторній діагностиці виявлено не було. Оскільки до проведення розвиваючої роботи частка дітей з низьким рівнем саморегуляції становила 27,7%, а з дуже низьким – 16,7%. Це, а також значимо більше число дітей з високим рівнем саморегуляції, вказує на ефективність впровадження авторської експериментальної програми по відношенню до такого компоненту соціальної готовності до школи, як саморегуляція інтелектуальної діяльності.

Результати аналізу динаміки показників соціальної готовності до школи у дітей контрольної групи вказані в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Динаміка показників соціальної готовності до школи в контрольній групі (Т-критерій Стьюдента)

	Середнє арифметичне	
--	----------------------------	--

Показники соціальної готовності	На початку експерименту	Наприкінці експерименту	T-критерій
Внутрішня позиція у дітей старшого дошкільного віку	6,9	7,1	1,2
Самооцінка	5,8	5,9	0,4
Ситуативно-ділове спілкування	14,9	13,4	2,3*
Ситуативно-пізнавальне спілкування	17,2	17,7	1,5
Ситуативно-особистісне спілкування	18,3	18,8	1,0
Саморегуляція	3,3	3,4	1,9

У контрольній групі отримана позитивна динаміка розвитку внутрішньої позиції школяра (з 6,9 до 7,1 балів), самооцінки (з 5,8 до 5,9 балів), позаситуативно-пізнавального (з 17,2 до 17,7 балів) і позаситуативно-особистісного (з 18,3 до 18,8 балів), а також саморегуляції (з 3,3 до 3,4 балів), але вона незначна ($p > 0,05$). Значимо знизився в контрольній групі рівень ситуативно-ділового спілкування з дорослими, але рівень відмінностей в цій групі нижче ($p < 0,05$), ніж в експериментальній ($p < 0,01$). Отримані в контрольній групі результати показують, що при відсутності цілеспрямованої роботи соціальної готовність до навчання в школі у дітей практично не формується.

Таким чином, після впровадження експериментальної програми «Я майбутній школяр» отримана значуща позитивна динаміка в рівні сформованості внутрішньої позиції дітей старшого дошкільного віку, позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими, саморегуляції інтелектуальної діяльності, а також значне зменшення кількості дітей з

низькою самооцінкою. Це дозволяє констатувати, що розроблена авторська експериментальна програма є ефективною для формування соціальної готовності дітей до навчання в школі.

Висновки до другого розділу

Результати експериментального дослідження дозволили зробити наступні висновки.

У більшості дітей старшого дошкільного віку недостатньо сформований соціальний компонент готовності до школи, а саме, внутрішня позиція у дітей старшого дошкільного віку, самооцінка, позаситуативно-особистісна форма спілкування з дорослими і саморегуляція інтелектуальної діяльності.

Після впровадження експериментальної програми у дітей старшого дошкільного віку значно підвищився рівень сформованості внутрішньої позиції школяра, а також значимо збільшилася кількість дітей, у яких вона повністю сформована і значно зменшилася кількість дітей з несформованою позицією школяра. Також значимо зменшилася кількість дітей з низьким рівнем самооцінки.

Після проведення розвиваючої роботи у дітей експериментальної групи значимо знизився рівень ситуативно-ділового і значимо підвищився рівень позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими. Також значимо збільшилася кількість дітей з домінуванням позаситуативно-особистісного типу спілкування. В експериментальній групі значимо підвищився рівень саморегуляції інтелектуальної діяльності, стало значно більше дітей з високим рівнем її сформованості, а дітей з низьким і дуже низьким рівнем при повторному обстеженні не виявлено.

У контрольній групі відсутня значуща позитивна динаміка всіх показників соціальної готовності.

Отримані результати показують, що формування соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі вимагає цілеспрямованої роботи з активною участю дорослих (як педагогів, так і батьків).

Таким чином, гіпотеза дослідження підтверджена.

ВИСНОВКИ

Робота була присвячена актуальній проблемі формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі.

В ході дослідження був проведений теоретичний аналіз проблеми формування в дітей старшого дошкільного віку соціальної готовності до навчання в школі. Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що основою успішного навчання є соціальна готовність до школи, що включає такі складові, як мотиваційна готовність, довільність і саморегуляція, позитивна самооцінка, комунікативні навички і, в першу чергу, позаситуативно-особистісне спілкування з дорослими та «внутрішня позиція школяра».

Подано визначення готовності дитини дошкільного віку до навчання в школі. Готовність дитини дошкільного віку до навчання в школі – це сформована система властивостей та якостей дитини, яка забезпечує її здатність до взаємодії з іншим, адаптацію до нового статусу школяра та можливостей зміни провідної діяльності з ігрової на навчально-пізнавальну.

Основою успішного навчання, активного присвоєння знань є довільність і досить сформована самосвідомість з умовно позитивною самооцінкою. Сукупність цих складових дозволяє дитині здійснювати, що є надзвичайно довірливим, навчальну поведінку і бути суб'єктом навчальної діяльності.

Педагогічними умовами формування соціальної готовності до навчання в школі є формування внутрішньої позиції у дітей старшого дошкільного віку, здатності до саморегуляції діяльності, адекватної самооцінки, позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими. Формування соціальної готовності до навчання в школі відбувається не стихійно, а в процесі цілеспрямованої виховної та розвивальної роботи при безпосередній участі дорослих – батьків, вихователів.

Під педагогічними умовами ми розуміємо створення сучасного освітнього середовища – предметно-розвиваюче середовище, взаємини всіх учасників освітнього процесу, організація спільної та самостійної освітньої діяльності спрямованої на досягнення дітьми старшого дошкільного віку високого рівня соціальної готовності до шкільного навчання.

Педагогічні умови формування соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі визначаються специфікою її структурних компонентів, віковими особливостями розвитку старших дошкільників і умовами освітнього середовища.

Експериментальна робота з дослідження рівня соціальної готовності до навчання в школі проводилась впродовж 2022-2023 р. й передбачала виконання комплексу організаційних, діагностичних та методичних заходів, які були реалізовані в три етапи: констатуючого, формувального, контрольного етапу експерименту.

Експериментальною базою дослідження був ЦРД №1 «Зірочка» м. Косів.

У дослідженні брали участь 36 дітей старшого дошкільного віку, з них 19 дівчаток і 17 хлопчиків. Середній вік дітей 6,4 роки. Всі діти психічно здорові, виховуються в батьківських сім'ях, відвідують дитячий сад не менше одного року.

Розрахунки проводилися за допомогою програми Microsoft Excel, онлайн-програми автоматичного розрахунку критерію т-критерію Стьюдента.

В якості методів дослідження були використані:

- бесіда з вихователями, заступником завідувачої по навчально-методичних питань;
- тестування дітей старшого дошкільного віку;
- формуючий експеримент;

В якості показників соціальної готовності до навчання в школі нами були обрані рівень сформованості внутрішньої позиції школяра, рівень самооцінки, тип спілкування з дорослими і рівень саморегуляції.

Вивчені особливості та вплив освітнього середовища в ЦРД №1 «Зірочка» на формування соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання, проведена діагностика та визначено рівень соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі.

На недостатність створення педагогічних умов для розвитку соціальної готовності дітей у школі показують результати проведеної нами діагностики, яка показала, що в значній частини дітей старшого дошкільного віку соціальний компонент шкільної готовності недостатньо сформований, а саме, не сформована або знаходиться в стадії формування внутрішня позиція у дітей старшого дошкільного віку (у 72,2% дітей), низька або завищена самооцінка (у 52,8% дітей), не розвинена позаситуативно-особистісна форма спілкування з дорослими (у 72,2% дітей) і недостатній рівень саморегуляції інтелектуальної діяльності (у 58,3% дітей).

На підставі отриманих результатів була розроблена і апробована авторська експериментальна програма, що включає індивідуальні та групові заняття з дітьми, а також роботу з батьками, спрямовані на розвиток саморегуляції, самооцінки, внутрішньої позиції школяра і позаситуативно-особистісного спілкування з дорослими.

Оцінка динаміки після впровадження програми показала значиму позитивну динаміку всіх компонентів соціальної готовності у дітей експериментальної групи. У контрольній групі динаміка досліджуваних показників була також позитивна, але статистично незначима.

Отримані результати показують, що формування соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі вимагає

цілеспрямованої роботи з активною участю дорослих (як педагогів, так і батьків). Це підтверджує гіпотезу.

Отримані результати можуть бути використані в роботі педагогів, психологів ЗДО та майбутніх вчителів для розвитку соціальної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі, що обумовлює практичну значимість проведеного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи: [модульний курс дистанційного навчання] / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола; [загальна редакція А.Й. Капської]. – К., 2002. – 164 с.
2. Алексеєнко Т.Ф. Сімейне виховання як філософська та соціально-педагогічна проблема: методологія і теорія дослідження / Т.Ф. Алексеєнко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : Зб. наук. пр. : В 2 кн. – Кн. 2. – К. : Ін-т проблем виховання АПН України, 2002. – С. 6–11.
3. Андрієвський, Б. М. Проблеми готовності шестирічних дітей до навчання в школі / Б. М. Андрієвський // Педагогічний альманах : [збірник наукових праць] ; редкол. В. В. Кузьменко (голова та ін.). – Херсон : РІПО, 2010. – Випуск 5. – С. 6–9.
4. Бех І.Д. Виховання особистості : У 2 кн. / І.Д. Бех // Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
5. Бабкіна, Н. В. Психологічний супровід молодших школярів із затримкою психічного розвитку [Текст]: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.10 / Бабкіна Наталія Вікторівна . – М., 2017. – 263 с.
6. Бабкіна, Н. В. Роль усвідомленої саморегуляції в реалізації когнітивних і особистісних ресурсів дитини з затримкою

психічного розвитку [Текст] / Н.В. Бабкіна // Клінічна і спеціальна психологія. – 2016. Том 5. – № 3. – С. 40-55.

7. Богуш А. М. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / А. М. Богуш., Н. А. Сєдова, Н. О. Гавриш; Науководослідний центр з проблем соціальної педагогіки та соціальної роботи АПН України, Луганський над. пед. університет Т. Шевченка. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 808 с.
8. Беленька Г.В. Стратифікація суспільства та діти в ньому / Г.В. Беленька // Дошкільне виховання. – 2005. – № 6. – С. 10–12.
9. Бобак О.Б. Підготовка соціального педагога до організації роботи з сім'єю як первинного інституту соціалізації дитини / О.Б. Бобак // Міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зиморя]. – Дрогобич : Посвіт, 2012. – Вип. 3. – С.152–159.
10. Брикунець Л. Готовність дитини до навчання у школі / Л. Брикунець // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2012. – № 12. – С. 32-34. 3.
11. Бубін А. О. Проблеми наступності дошкільної та початкової освіти в педагогічній спадщині українських педагогів / А. О. Бубін // Волинський національний університет ім. Лесі Українки. Наук. вісн. Серія: Педагогічні науки. – Луцьк, 2010. – № 23. – С. 131-134.
12. Ващенко Г. Твори. – Т. 4. Праці з педагогіки та психології / Г. Ващенко. – К.: «Школяр» – «Фада» ЛТД, 2000. – 416 с.
13. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів.– Видання друге, доопрацьоване і доповнене / О.І. Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2006. – 608 с.

14. Виготський Л. С. Уява і творчість в дитячому віці. - М.: Просвітництво, 2007. - 93 С.
15. Виготський Л.С. Гра і її роль в психічному розвитку дитини // Питання психології. – 2006. – № 6. – С. 16-18.
16. Виготський, Л.С. Зібрання творів: в 6 Т. – Т. 4. Дитяча психологія [Текст] / Л.С. Виготський; під ред. д. Б. Ельконіна. – М.: Книга на вимогу, 2012. - 432 с.
17. Виготський, Л.С. Питання дитячої психології [Текст] / Л. С. Виготський, 2011. – 244 с.
18. Галігузова, Л. Н. Ступені спілкування: від року до шести [Текст] / Л. Н. Галігузова, Є.О. Смирнова м.: ІНТОР , 2006. – 160 С.
19. Голота Н. Підготовка дітей до школи: практика зарубіжної дошкільної освіти / Н. Голота // Початкова освіта. – 2011. – № 48. – С. 7-9.
20. Губенко О. В. Особливості підготовки та адаптації пяти- та шестирічних дітей до школи / О. В. Губенко // Обдарована дитина. – 2010. – № 9. – С. 50-56.
21. Гуткіна, Н. І. психологічна готовність до школи: керівництво практичного психолога. [Текст] / Н.І. Гуткіна. – М.: академічний проспект. 2010. – 312 с.
22. Гуткіна, Н.І. психологічна готовність до школи в контексті проблеми наступності між дошкільною і шкільною освітою [Текст] / Н.І. Гуткіна // Психологічна наука і освіта. 2010. – № 3. – С. 106–115.
23. Демиденко О. 10 порад батькам майбутніх першокласників / О. Демиденко // Педагогічна майстерня. – 2015. – № 12. – С. 2930.
24. Діти і соціум : [монографія] / [за заг. ред. А.М. Богуш]. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.
25. Дитина в дошкільні роки : у 3-х частинах. – Запоріжжя, 1991. – Ч.1. – Ч.ІІ. – 372 с.

26. Дитина в дошкільні роки : у 3-х частинах. – Запоріжжя, 1991. – Ч. III. – 119 с.
27. Дусанська Л. Готуйте дитину до школи / Л. Дусанська // Початкова школа. 2010. – № 4. – С. 75-76.
28. Жукова А. Психологічна готовність дітей до навчання // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. — 2006. — № 21-22. — С. 40-47
29. Заверико Н.В. Особливості соціалізації підлітків і молоді в сучасних умовах / Н.В. Заверико // Соціальна педагогіка : теорія та практика. – 2005. – № 1. – С. 30–36.
30. Загарницька І.І. Дошкільна освіта в контексті пріоритетів державної освітньої політики України / І.І. Загарницька // Вісник інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : [зб. наук. праць]. – Київ, 2010. – Вип. 11. – С. 20–28.
31. Загарницька І.І. Сім'я як матриця людської особистості : сучасні тенденції розвитку / І.І. Загарницька // Вісник інституту розвитку дитини. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : [зб. наук. праць]. – К., 2011. – Вип. 14. – С. 39–45.
32. Загарницька І.І. Феномен дитинства: філософсько-соціологічний аналіз : [монографія] / І.І. Загарницька. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 320 с.
33. Іщенко, Л. В. Логіко-математичний розвиток дітей 5–7 років / Л. В. Іщенко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 3. – С. 141–144.
34. Каплуновська О.М. Формування світогляду в дошкільників засобами дитячої схильності до філософствування / О.М. Каплуновська // Пріоритетні напрями дошкільної освіти на 2007–2008 навчальний рік : методичний аспект / [за науковою редакцією К.Л. Крутій]. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. – С. 119–142.

35. Капська А.Й. Соціалізація особистості – надзавдання соціальної педагогіки / А.Й. Капська // Соціальна педагогіка : [підручник] / [за ред. проф. А.Й. Капської]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – С. 4–19.
36. Квас О.В. Дитиноцентризм у науках про виховання: історичний аспект : монографія / О. Квас. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. – 300 с.
37. Кемінь В.П. Історія виховання : Т. 2 : від ХІХ ст. до наших днів : [навч.-метод. посіб.] / В.П. Кемінь, О.В. Квас, О.В. Невмержицька. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 196 с.
38. Колмикова О. Школа майбутнього першокласника. Успішна адаптація дітей 6-річного віку / О. Колмикова // Початкова освіта. – 2012. – № 30. – С. 4-10.
39. Короп Л. В. Готовність дитини до школи : семінар для батьків дошк. ст. групи / Л. В. Короп, С. І. Мартиненко, О. Г. Атамась // Дошкільний навчальний заклад. – 2018. – N 4. – С. 19-24.
40. Кулик А. Психологічна готовність дитини до навчання у школі / А. Кулик, К. Каськова // Психологія молодшого школяра : зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; [за заг. ред. Н. М. Дубравської]. – Житомир, 2016. – С. 160-163.
41. Корякіна, І. В. Особистісна готовність дітей 6-го року життя до школи як актуальна проблема сьогодення / І. В. Корякіна // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 3. – С. 176–185.
42. Котирло В.Л. Початковий період у навчанні школярів. – К.: Знання, 2009. – 48 с.

- 43.Кравцова, Є. Є. Культурно-історичні основи зони найближчого розвитку [Текст] / Є.Є. Кравцова // Психологічний журнал. – 2007. – Т. 22. – № 4. – С. 42-50.
- 44.Кривоніс М. Л, Дроботій О. Л. Школа майбутніх відмінників. Психологічні заняття з підготовки дітей до навчання в школі / М. Л. Кривоніс. – Харків : Ранок, 2016. – 176 с.
- 45.Кравчук Л. Про готовність дитини до шкільного навчання / Лариса Кравчук // Початкова освіта. – 2016. – N 15. – С. 36-41.
- 46.Ладивір, С. Як живеться шестирічним школярам? / С. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2003. – № 6. – С. 3–5.
47. Лаврентьєва Г. Готовність дитини до школи: складові успішного навчання //Дошкільне виховання. — 2000. — № 9. — С. 3-5
- 48.Левчишена О. Організована підготовка дитини до школи / О. Левчишена // Завуч. – 2009. – № 28. – С. 18-19.
- 49.Литвиненко С. С. Школа майбутнього першокласника / С. С. Литвиненко // Дошкільний навчальний заклад. – 2012. – № 11. – С. 2-5.
- 50.Левківська С. Психологічна готовність старших дошкільників до школи / Світлана Левківська // Теоретико-методичні підходи до психічного та особистісного розвитку дитини в умовах системних змін : зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; [за заг. ред. Н. М. Дубравської]. – Житомир, 2015. – С .43-46.
- 51.Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля: У 3- х частинах. Ч. 2: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 360 с.
- 52.Любчак Л.В. Професійна готовність соціального педагога до розвитку емоційної сфери молодшого школяра. Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія. 2009. №11. С 156-161
- 53.Любарська, І. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи / І. Любарська // Вісник інституту

розвитку дитини. Серія : Філософія. Педагогіка. Психологія : збірник наукових праць / редкол. В. П. Андрущенко [та ін.]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 17. – С. 68–72.

54. Муханова І.Ф. Психолого-педагогічна корекція низького рівня шкільної готовності старших дошкільників. Актуальні проблеми психології. 2010. Т. 7. Вип. 22. С. 124-128. 50. Микитейчук Х. І. Підготовка дитини до школи в системі дошкільної освіти Республіки Польща : автореф. Dissertation Abstract. 2020.
55. Мартиненко С. Орієнтовані методики педагогічного діагностування рівнів готовності дитини до навчання в школі / С. Мартиненко // Початкова школа. – 2008. – № 2. – С. 39-41.
56. Максименко С.Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: навч. посіб. для вищ. шк. Київ: Наукова думка, 1998. – 226 с.
57. Методичні рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» / наук.кер. проекту: В.О.Огнев'юк, наук. ред. Н.В.Кудикіна, В.У.Кузьменко; Київ. ун-т ім. Б.Грінченка. – 3-є вид., доопр. та доп. – К.: Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2012. – 400 с.
58. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. К. –2001. –41с.
59. Нагорна С. Методики визначення готовності дитини до школи / С. Нагорна, І. Храпова // Бібліотека "Шкільного світу". Психолог. Бібліотека. – 2013. – №11. – 120 с.
60. Новак О.М. Готовність дитини до навчання у школі як основа забезпечення наступності навчання у дошкільних навчальних закладах та початковій школі Електронний ресурс. Педагогічні науки: Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2013. Випуск 1. 35-46

61. Нова українська школа: poradnik dla vchytela / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
62. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. — К.: Академвидав, 2008. — 432 с. — (Альма-матер).
63. Підготовка дітей до школи в сім'ї / упор. В. К. Котирло. — К.: Радянська школа, 1974. — 182 с.
64. Подшивайлов Ф. М. Психолого-педагогічні особливості навчальної мотивації дітей старшого дошкільного віку / Ф. М. Подшивайлов, С. В. Кривоцюк // Освіта та розвиток обдарованої особистості. — 2017. — № 12. — С. 40-43.
65. Психологічна готовність шестирічної дитини до школи / [упоряд.: К. Муліка]. — Полтава : ПОІППО, 2008. — 84 с.
66. Русанова Л. І. Чи готова ваша дитина до школи? : консультація для батьків / Л. І. Русанова // Початкове навчання та виховання. — 2020. — № 1/3. — С. 103-107.
67. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб./ М. В. Савчин, Л. П. Василенко. — Київ: Академвидав, 2009. — с.360.
68. Смольникова Г. Нові відкриття – щодня! Дошкільне виховання. 2013., № 3. С.6.
69. Сергєєва Л. В. мотиваційна готовність до школи як основа успішного формування універсальних навчальних дій [Текст] / Л. В. Сергєєва // експеримент та інновації в школі. —2015. — №1. —з С. 28-30.
70. Сулік О. А. Психологічна готовність до навчання як фактор адаптації до школи у молодшому шкільному віці. Актуальні проблеми психології в закладах освіти, 6,89–98., 2022 р.
71. Сухорекська О. Психологічна готовність дошкільнят до навчання в школі / О. Сухорекська // Психологічна газета. - 2007. - № 20. - С. 3- 16

72. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. – К., 1993. – 78 с.
73. Словник: Професійна освіта : навч. посібник / за ред. Н. Г. Ничкало. К.: Вища школа, 2000. С. 149.
74. Сіваченко О. Деякі аспекти психологічної готовності дитини до навчання у школі / О. Сіваченко // Психологія дошкільника : зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; [за заг. ред. Н. М. Дубравської]. – Житомир, 2016. – С. 128-131.
75. Таушканова, Е.С. Формування психологічної готовності до шкільного навчання в умовах дошкільної освітньої організації [Текст] / Е. С. Таушканова // Концепт. – 2015. – № 1. – С. 146-150.
76. Терентьєва, Є.В. Формування вольової готовності до школи у дітей 6-7 років з синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю [Текст] / Є. В. Терентьєва, О. П. Болотникова, А. А. Ошкіна // Сучасні проблеми науки і освіти. – 2015. – №3 –с. 524.
77. Терещенко І. Адаптація дітей раннього віку до перебування в ЗДО / І. Терещенко // Дитячий садок. – 2006. – № 11. – С. 4-5.
78. Чирцова Н. Забезпечити дитині психологічну готовність до школи / Н. Чирцова // Початкова школа. - 2001. - № 2. - С. 8- 9
79. Черепаня Н. І. Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової освіти / Н. І. Черепаня // Педагогічний альманах : [збірник наукових праць] ; редкол. В. В. Кузьменко (голова та ін.). – Херсон : РПО, 2011. – Випуск 9. – С. 68–74.

Електронні ресурси:

80. Антонюк М. С. Соціально-педагогічна характеристика готовності старших дошкільників до школи в умовах ДНЗ / М. С. Антонюк // Актуальні проблеми соціальної сфери : зб. наук. робіт викладачів і студентів / за заг. ред. Н. П. Павлик. — Житомир, 2015. — Вип. 4. — С. 103-104. - Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/16892/>.
81. Белова О. Теоретичний аналіз терміну "готовність" до шкільного навчання дітей старшого дошкільного віку / О. Белова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2020. - № 7. - С. 141-156. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2020_7_16.

82. Буйніч С. В. Підготовка дитини до навчання в школі [Електронний ресурс] / Буйніч Світлана Володимирівна // Всеосвіта : веб-сайт. – 2018, 18 листоп. - Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/pedrada-pidgotovka-ditini-do-navcannavskoli-88807.html>.
83. Козігора М. А. Психологічна готовність дитини до навчання в школі / М. А. Козігора // Інноваційна педагогіка. – 2019. – Вип. 16, т. 2. – С. 65-68. - Режим доступу: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/16/part_2/15.pdf
84. Курчатова А. Теоретичні аспекти формування поведінкового компонента готовності старшого дошкільника до навчання в школі / А. Курчатова // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. - 2019. - Вип. 2. - С. 71-79. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2019_2_9.
85. Левицька Х. Я. Психологічна готовність дитини до школи: діагностика та рекомендації [Електронний ресурс] / Левицька Христина Ярославівна // Всеосвіта : веб-сайт. – 2020, 3 трав. - Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/psihologicnagotovnist-ditini-do-skoli-diagnostika-tarekomendacii-264369.html>